

ΑΝΘΕΜΙΟΝ

Ενημερωτικό Δελτίο της
Ενώσεως Φίλων Ακροπόλεως
Τεύχος 6ο, Μάιος 2000

ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

γαπητές Φίλες και Φίλοι,*

Σκέπτομαι καμιά φορά τι άραγε προσφέρουν ευρύτερα πολιτιστικοί σύλλογοι σαν τον δικό μας, πέρα βέβαια από την ικανοποίηση που δίνουν στον καθέναν μας; Μήπως συνιστούν απλώς μια ρομαντική ουτοπία; Ασφαλώς όχι. Νομίζω μάλιστα ότι προσφέρουν μια πολύ ουσιαστική υπηρεσία γενικότερα στην κοινωνία: Πρώτα απ' όλα προέχει η διατήρηση της ιστορικής μνήμης που λειτουργεί όπως το “παρελθόν” στον κάθε άνθρωπο. Φανταστείτε ένα άτομο χωρίς παρελθόν, χωρίς προηγούμενη δράση και εμπειρία, χωρίς οικογένεια, χωρίς ρίζες... Τι ειδικό βάρος μπορεί να έχει, η προσωπικότητά του! Η συλλογική ιστορική μνήμη, λειτουργεί κάπως σαν τις ρίζες του δένδρου: Όσο πιο βαθιές είναι, τόσο το φύλλωμα είναι πλουσιότερο και ο καρπός περισσότερος. **Χωρίς μνήμη, ούτε φαντασία ούτε δημιουργικότητα μπορούμε να έχουμε!**

Δεν σταματάει όμως η προσφορά στη διατήρηση της μνήμης. Υπάρχει ακόμη ο χρήσιμος και συνεχής εμπλουτισμός της γνώσης, η μελέτη, η αξιοποίηση και προβολή της κληρονομιάς μας και το μπόλιασμά της με το καινούργιο που της δίνει έτσι περισσότερη αξία και διάρκεια.

Όλα αυτά δεν θα γίνονταν χωρίς την έντονη επιθυμία κάποιων πολιτών να συμμετέχουν ενεργά σε αυτή τη διαδικασία, εξασφαλίζοντας ένα συνεχές διάλογο ανάμεσα στο παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Και υπάρχει άραγε καλύτερη ενασχόληση από το διακαή πόθο όλων μας για την ανάδειξη του αρχαίου κάλλους. Μπορεί λοιπόν (και ακόμα πρέπει, για να είναι επιτυχημένοι) οι πολιτιστικοί σύλλογοι να συνιστούν ένα κομμάτι, **μια έκφραση αυτής της ίδιας της συνείδησης της κοινωνίας μας.** Η δική μας τώρα “Ένωση” (και είναι σωστή η επιλογή της λέξης) έχει ένα ιδιαίτερο χαρακτήρα: Αποτελούμε κατά κάποιον τρόπο ένα “δίδυμο” μαζί με την Α' Εφορεία Ακροπόλεως. Οι δραστηριότητές μας είναι στενά συνδεδεμένες με την επιστημονική-ερευνητική εργασία της Εφορείας. Την υποστηρίζουμε όπου και όσο μπορούμε υλικά αλλά πιστεύω και ηθικά με την έννοια ότι μέσα από τις δραστηριότητες της ΕΦΑ, οι συνεργάτες της Εφορείας αισθάνονται, πιστεύουμε, πιο άμεσα την κοινωνική απήχηση του τόσο σημαντικού έργου τους: αισθάνονται την υποστήριξη ανώνυμων και επώνυμων πολιτών που ενδιαφέρονται για την ενίσχυση και την προβολή του έργου αυτού. **Ενός έργου που αφορά το σημαντικότερο Μνημείο της αρχαιότητας, τουλάχιστον της Ελληνικής.** Είναι ένα μνημειακό συγκρότημα όχι μόνο αρχιτεκτονικής και γλυπτικής αρτιότητας, αλλά και το **παγκόσμιο σύμβολο ενός πολιτισμού, ενός τρόπου ζωής και σκέψης που αποτελούν μια από τις κορυφαίες στιγμές της ανθρώπινης εξέλιξης.** Γι' αυτόν τον λόγο και για μας, τα μέλη της ΕΦΑ, αποτελεί ιδιαίτερη τιμή και ικανοποίηση το να μπορούμε να συμβάλλουμε έστω και λίγο, στην ενίσχυση και προβολή αυτού του έργου.

Φαίδων Στράτος
Πρόεδρος Δ.Σ. της ΕΦΑ

*Απόσπασμα από την ομιλία του Προέδρου της ΕΦΑ στον εορτασμό της 24ης Ιανουαρίου 2000.

Η έκδοση του βου τεύχους πραγματοποιείται με τη χορηγία του Κοινοφελούς Ιδρύματος “Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης”.

1987-1997. ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΜΙΑΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΜΕΛΕΤΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Αλέξανδρος Μάντης
Αρχαιολόγος της Α' Εφορείας Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων

Η ίδρυση και η έναρξη λειτουργίας του ΚεΜΑ τον Σεπτέμβριο του 1987, εγκαινιάσε χωρίς αμφιβολία μια νέα εποχή για την Ακρόπολη και έδωσε μια νέα διάσταση τόσο στο έργο της Εφορείας, όσο και στα αναστηλωτικά έργα της Ακροπόλεως.

Δεν είναι υπερβολή αν προσγράψει κανείς αυτή την επιτυχία στην παλαιότερη Διευθύντρια της Ακροπόλεως κα Ε. Τουλούπα. Το Κέντρο εγκαινιάζεται σε μια εποχή που βρίσκεται σε οριακό σημείο ο προβληματισμός και η διαδικασία για την προκήρυξη του Διεθνούς Αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού για το Νέο Μουσείο Ακροπόλεως, σε μια εποχή, που ήταν ακόμα ασίγαστη η θέρμη και ο ενθουσιασμός που έδειξε η αξέχαστη Υπουργός Πολιτισμού Μελίνα Μερκούρη για τη διεκδίκηση και την επιστροφή των μαρμάρων του Παρθενώνα. Το Κέντρο φάνηκε προς στιγμήν να εξυπηρετεί με τον καλύτερο τρόπο και τους δύο αυτούς στόχους. Ήταν ακριβώς η στιγμή που οι οραματισμοί και οι στόχοι της Πολιτείας, συνέπιπταν (και αυτό δεν συμβαίνει πάντοτε) με τις επιθυμίες, τις ανάγκες και τις προτεραιότητες της Υπηρεσίας.

Ο ρόλος που έπαιξε το Κέντρο στην διαδικασία και πορεία της υπόθεσης του Νέου Μουσείου, ήταν κεντροβαρικός και καταλυτικός. Η παρουσία και η σημασία του βάρυναν αναμφίβολα στην τελική επιλογή και κρίση. Ταυτόχρονα η Εφορεία εκμεταλλεύονταν εύστοχα και έξυπνα τη διαθέσιμη ευρυχωρία του κτηρίου για να κάνει γνωστά σε ένα πλατύτερο κοινό τα αναστηλωτικά έργα της Ακροπόλεως και να αποδώσει για πρώτη φορά στο ελληνικό κοινό τα εκμαγεία των γλυπτών του Παρθενώνα στο σύνολό τους.

Το κέρδος από την χρήση και τη λειτουργία του Κέντρου, όπως αναλύεται σήμερα απολογιστικά, μετά την παρέλευση μιας δεκαετίας είναι πολλαπλό.

Η Εφορεία Ακροπόλεως ως διοικητική και οικονομική μονάδα, ως δημόσια Υπηρεσία δηλαδή, απεγκλωβίσθηκε, μετά από δεκαετίες, από το κέλυφος του Ιερού Βράχου και μεταστεγάσθηκε από τα παλαιά

γραφεία της, όπου ασφυκτιούσε, σε ευρύχωρους, καλαίσθητους ευπρεπείς και λειτουργικούς χώρους.

Η Εφορεία έγινε έτσι προσιτή και φιλική στον πολίτη και απέκτησε κοινωνικό πρόσωπο.

Για πρώτη φορά καθιερώνονται χρήσεις και λειτουργίες άγνωστες στο παλαιό σχήμα της Εφορείας.

Η ποιότητα των αναστηλωτικών έργων της Ακροπόλεως δικαιώθηκε και καταξιώθηκε αποκτώντας μια μόνιμη εκθεσιακή στέγη στον 1ο όροφο του κτηρίου. Ο μόχθος του επιστημονικού επιτελείου της Ακροπόλεως παύει να είναι μόνο προνόμιο των ειδικών, αλλά φιλτράρεται, μετουσιώνεται και αποδίδεται μέσα από τις διαδικασίες του Κέντρου ως κοινό πολιτιστικό αγαθό.

Η εξαιρετική έκθεση των πήλινων κεραμώσεων των αρχαϊκών κτηρίων της Ακροπόλεως, αποτέλεσε προκεχωρημένο φυλάκιο του Μουσείου Ακροπόλεως, ή αν θέλετε προπομπό και προάγγελο του Νέου Μουσείου.

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα καθιστούν προσιτό και εύληπτο τον μνημειακό πλούτο της Ακροπόλεως σε χιλιάδες εκπαιδευτικούς και μαθητές από όλη την Ελλάδα.

Η ίδρυση της Ένωσης των Φίλων Ακροπόλεως καθιέρωσε ένα θεσμό συμπαραστάτη και αρωγό στα έργα της Ακροπόλεως, ενισχύοντας το κοινωνικό προφίλ της Εφορείας Ακροπόλεως.

Η εγκατάσταση προγράμματος ηλεκτρονικής αρχειοθέτησης των αρχαίων της Ακροπόλεως σε αίθουσα του ΚεΜΑ σηματοδοτούσε τον εκσυγχρονισμό της Εφορείας με την εφαρμογή της ηλεκτρονικής τεκμηρίωσης.

Η έκθεση των εκμαγείων αναβαθμίσθηκε με το χρόνο σε ποιότητα και πληρότητα και καθιερώθηκε σιγά-σιγά ως η πλουσιότερη συλλογή εκμαγείων των γλυπτών του Παρθενώνα σε όλο τον κόσμο.

Το εργαστήριο των εκμαγείων απέκτησε την αναγκαία υλικοτεχνική υποδομή και αναβαθμίσθηκε σε αυτοδύναμη εργαστηριακή μονάδα με αξιοσημείωτη συνδρομή τόσο στα αναστηλωτικά έργα της Ακροπόλεως όσο και σε άλλες εργασίες της Εφορείας.

1987-1997. ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΜΙΑΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΜΕΛΕΤΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Το έργο της αποδελτίωσης και καταλογογράφησης των αρχαίων που προέρχονται από την περιοχή της Ακροπόλεως, αλλά φυλάσσονται σε άλλα Μουσεία και Συλλογές, τόσο του εσωτερικού, όσο και του εξωτερικού, δια φωτίζει τη διασπορά και σηματοδοτεί το γενικό προσκλητήριο των αρχαίων της Ακροπόλεως.

Τα παραπάνω οφέλη από τη λειτουργία του Κέντρου Μελετών συνιστούν ασυνήθιστη συγκομιδή για τους ρυθμούς με τους οποίους συνήθως εργάζονται οι δημόσιες υπηρεσίες.

Οι επετειακές εκδηλώσεις και εορτασμοί έχουν συνήθως απολογιστικό και επιμετρητικό χαρακτήρα. Ταυτόχρονα όμως προοιωνίζουν και τις επόμενες επετείους.

Από σήμερα ημερολογιακά το Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως εισέρχεται σε μια νέα περίοδο της ιστορίας του, σε μια νέα δεκαετία. Είναι η δεκαετία που θα μας οδηγήσει στο κατώφλι του 21ου αιώνα, στην τρίτη χιλιετία. Είναι η δεκαετία πρόκληση για όλους μας και πάνω από όλα για την ελληνική Πολιτεία, της οποίας θα κριθεί η αξιοπιστία σε ό,τι αφορά τις δεσμεύσεις και τις υποχρεώσεις της. Είναι η δεκαετία που η ελληνική Πολιτεία θα κληθεί να αποδείξει αν έμπρακτα αντιλαμβάνεται αυτό που εύκολα φραστικά διατυπώνει. Αν πράγματι νοιάζεται για τα μνημεία

της και δικαιώνει αυτούς που μοχθούν γι' αυτά ή αν η αναγωγή του Παρθενώνα σε παγκόσμιο σύμβολο είναι έννοια χωρίς περιεχόμενο.

Όσοι από σας θα βρískεσθε στην εικοσαετή επέτειο του Κέντρου Μελετών Ακροπόλεως τον Σεπτέμβριο του 2007 σε αυτή την αίθουσα, θα ξέρετε αν κάποιοι έπραξαν το χρέος τους.

Το παραπάνω κείμενο εκφωνήθηκε στις 27 Σεπτεμβρίου 1997, στην τελετή που οργάνωσε η Εφορεία Ακροπόλεως, με αφορμή τη συμπλήρωση δέκα χρόνων από την ημέρα που εγκαινιάσθηκε το Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως, 300 χρόνια από την ανατίναξη του Παρθενώνα από τον Ενετό Morosini (26.9.1687). Μολονότι δεν έχει παρέλθει ούτε μία τριετία από τότε, η σημασία των όσων αναφέρονται στην τελευταία του παράγραφο αποκτούν προφητική επικαιρότητα. Το Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως, κτυπημένο από τον Εγκέλαδο στις 7 Σεπτεμβρίου 1999, με νωπά ακόμα τα τραύματά του και δύο λειτουργικούς ορόφους του σε αχρηστία, αξιώνει επιτακτικότερα από ποτέ άλλοτε τη συνδρομή της Πολιτείας για να συνεχίσει τον ιστορικό του ρόλο. Μιας Πολιτείας, που δεν φέιδεται εξαγγελιών και πολιτιστιστικών “Happenings” και “της οποίας θα κριθεί η αξιοπιστία σε ό,τι αφορά τις δεσμεύσεις και τις υποχρεώσεις της”.

Το Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως.

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 3/2/99

Κωνσταντίνος Ζάμπας

Πολιτικός μηχανικός, Διευθυντής Υπηρεσίας Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως

Ο ΠΑΡΘΕΝΩΝ ΣΗΜΕΡΑ. ΜΕΛΕΤΕΣ, ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΝΕΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η διάλεξη βασίστηκε στα πορίσματα μιας ευρύτερης εργασίας με θέμα τις “Εκλεπτύνσεις των κιόνων του Παρθενώνος” και ιδίως την τεκμηρίωση, τη μεταξύ τους συσχέτιση, την ερμηνεία τους και τη σύγκρισή τους με τις εκλεπτύνσεις των κιόνων άλλων αρχαίων κτηρίων. Η εργασία αυτή υπεβλήθη ως διδακτορική διατριβή στο τμήμα Αρχιτεκτόνων του Ε.Μ.Π. με εισηγητή τον καθηγητή κ. Χ. Μπούρα, που μαζί με τον καθηγητή κ. Μ. Μπίρη και τον Δρ Αρχιτέκτονα κ. Μ. Κορρέ παρακολούθησαν την εκπόνηση της διατριβής και από κοινού με τα μέλη της επιτροπής κρίσης, τους καθηγητές κ.κ. Α. Δεληβορριά, Γ. Λάβα, Β. Λαμπρινουδάκη, Ν. Καλογερά, Μ. Μπίρη και Π. Τουρνικιώτη την έκαναν αποδεκτή μετά από δημόσια υποστήριξη στις 9/12/98. Τους ευχαριστώ όλους θερμά και από αυτή τη θέση.

Όποιος διαβαίνει σήμερα τα Προπύλαια έχει την πιο γνώριμη και πληρέστερη δυνατή εικόνα του Παρθενώνος (βλ. εικ. 1), αφού η δυτική πλευρά είναι η καλύτερα διατηρημένη και η βόρεια είναι αναστηλωμένη. Αμέσως αισθάνεσαι μια πρώτη και πολύ σημαντική αξία του μνημείου, την απλότητα: Είναι ένα μαρμάρινο κτήριο με ραβδωτούς κίονες δωρικού ρυθμού, οκτώ στις στενές πλευρές, δεκαεπτά στις μακριές, σαρανταέξι το σύνολο, που φέρουν επιστύλιο και επί αυτού εναλλάσσονται τρίγλυφοι και ανάγλυφες μετόπες. Η αμφικλινής στέγη, που δεν σώζεται, κατέληγε σε ένα οριζόντιο γείσο, που προέχει περιμετρικά, ενώ στις στενές πλευρές μορφώνονται αετώματα με γλυπτές παραστάσεις. Πίσω από τους κίονες οι τοίχοι του σηκού καταλήγουν σε δυο εξάστυλες προστάσεις και στέφονται με ανάγλυφη ζωφόρο.

Ο Πausanias αναφέρεται στις παραστάσεις του αετώματος (βλ. Pausanias) και αναλυτικά στο άγαλμα της Αθηνάς που βρισκόταν στο σηκό. Πιθανότατα προσπερνά όσα στην εποχή του ήταν πασίγνωστα. Σήμερα χωρίς αμφιβολία η αρχιτεκτονική του κτηρίου είναι σε μια συναγωνιστική σχέση με το γλυπτό διάκοσμο, αν και το μνημείο έχει απογυμνωθεί από μεγάλο μέρος των γλυπτών του.

Ο κίων είναι ένα δεσπόζον στοιχείο του μνημείου, όπως και γενικότερα της αρχαίας ναοδομίας. Για τη σημειολογία της εποχής μας σηματοδοτεί την έννοια “αρχαίο μνημείο”. Αν λοιπόν για το σημεινικό επισκέπτη των αρχαίων ερειπίων ο κίων είναι το κύριο στοιχείο που αποτυπώνεται στη μνήμη, για τον αρχιτέκτονα των αρχαίων χρόνων ήταν το μέρος του κτηρίου, στο οποίο οφειλόταν η μεγαλύτερη προσοχή και φροντίδα στο σχεδιασμό, τόσο από οικοδομική, όσο και από μορφολογική άποψη. Για τους λόγους αυτούς τα μορφολογικά χαρακτηριστικά των κιόνων, οι αναλογίες, η μείωση, η ένταση, η κλίση, η μορφή των ραβδώσεων έχουν απασχολήσει έντονα τους ερευνητές των αρχαίων μνημείων.

Θα ανέμενε κανείς, ότι με τις πολυάριθμες μετρήσεις και έρευνες στους δυόμισι αιώνες που μεσολάβησαν από τις πρώτες συστηματικές μελέτες των J. Stuart και N. Revett μέχρι τις πρόσφατες νέες ανακαλύψεις του Μ. Κορρέ, να έχουν εξαντληθεί τα προς μέτρηση μεγέθη και τα προς διερεύνηση θέματα στο κτήριο αυτό. Εντούτοις υπάρχουν ακόμη πολλά μυστικά του σχεδίου και της εφαρμογής του προς αποκρυπτογράφηση, για όσο χρόνο θα διασώζονται οι υλικές μαρτυρίες τους.

Οι εκτεταμένες δομικές βλάβες απειλούν την ακεραιότητα του Παρθενώνος και η ραγδαία φθορά των επιφανειών του από την ατμοσφαιρική ρύπανση εξαφανίζει γοργά στοιχεία που αποτελούν υλικές μαρτυρίες της τελειότητας του αρχαίου ναού

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 3/2/99

(βλ. εικ. 2). Στις τρεις τελευταίες δεκαετίες η συστηματική προσπάθεια της Επιτροπής Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως, είναι ένας αγώνας με το χρόνο, που αποσκοπεί στην αναστολή της προϋούσας καταστροφής. Στις μελέτες αποκαταστάσεως του κτηρίου απαιτείται εξονυχιστική τεκμηρίωση, αναζήτηση και ερμηνεία των μαρτυριών που φέρουν τα αρχαία μάρμαρα, προκειμένου να δοθούν οι σωστές λύσεις στην αναστήλωση των αρχιτεκτονικών μελών. Με δεδομένο ότι ο Παρθενών έχει κατασκευαστεί με μηχανουργική ακρίβεια και κάθε μέλος του έχει μια ανεπανάληπτη ατομικότητα, είναι υποχρεωτικό να γίνουν νέες μετρήσεις με μεθόδους υψηλής ακριβείας, όπου δεν υπάρχουν, και με τις ίδιες μεθόδους να επαναληφθούν οι παλαιότερες, προκειμένου το σύνολο των μετρήσεων να είναι ομοιόμορφο.

Η στενή σχέση μελέτης και έρευνας είναι ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά της εργασίας στον Παρθενώνα. Οι νέες μετρήσεις και παρατηρήσεις έχουν μεγάλο πρακτικό όφελος για την αποκατάσταση του μνημείου, αλλά και επιστημονικό ενδιαφέρον αφού συνεπάγονται την επιβεβαίωση, την αναθεώρηση ή τον εμπλουτισμό των θεωριών για την αρχιτεκτονική του ναού. Οι μετρήσεις και οι παρατηρήσεις του Μ. Κορρέ στον Πρόναο του Παρθενώνος επέτρεψαν την αναγνώριση της θέσεως επί του κτηρίου των διασπάρτων αρχιτεκτονικών μελών και θραυσμάτων και οδήγησαν στις εναλλακτικές προτάσεις αναστήλωσης, αλλά και σε νέα συμπεράσματα για το σχέδιο του Παρθενώνος. Οι πρόσφατες μετρήσεις του γράφοντος στους κίονες της βόρειας πλευράς του κτηρίου, αποσκοπούσαν στην άρση της ετοιμορροπίας του θριγκού και στη διόρθωση των αναστηλωτικών σφαλμάτων της αναστήλωσης του 1930, αλλά από αυτές προέκυψαν νέα στοιχεία για το σχέδιο των κιόνων. Το μνημείο είναι μια αστείρευτη πηγή πληροφοριών και η αναζήτησή τους δεν έχει μόνο χρησιμοθηρικό χαρακτήρα για την εκτέλεση των έργων. Η δυνατό-

τητα προσέγγισης των συνήθως απρόσιτων για τους μελετητές σημείων του ναού καθιστά υποχρεωτική την αναζήτηση των υλικών μαρτυριών, στο βαθμό βεβαίως που αυτή η αναζήτηση δεν αποτελεί παράγοντα ανάσχεσης των ρυθμών των σωστικών επεμβάσεων. Ποτέ μετά την ανέγερση των μνημείων της Ακροπόλεως δεν υπήρξαν τόσα πολλά ικρίωματα ταυτόχρονα, άρα οι υποχρεώσεις των σημερινών μελετητών δεν περιορίζονται μόνο στην έντευξη και έγκαιρη ολοκλήρωση των αναστηλωτικών εργασιών, που είναι η κύρια ευθύνη τους. Για τους λόγους αυτούς οι διερευνήσεις στη βόρεια πλευρά επεκτάθηκαν και στους άλλους κίονες της περιστάσης και των προστάσεων του Παρθενώνος και στη συνέχεια για λόγους συγκριτικούς στους κίονες των άλλων μνημείων της Ακροπόλεως και άλλων αρχαίων κτηρίων.

Στην εργασία συγκεντρώθηκαν πολλές εκατοντάδες παλαιές μετρήσεις, που ελέγχθηκαν, έγινε η μαθηματική επεξεργασία τους και προστέθηκαν σ' αυτές μερικές εκατοντάδες νέες. Όλες οι μετρήσεις αποτέλεσαν μια βάση δεδομένων, ώστε να είναι συγκρίσιμες και να είναι δυνατός ο έλεγχος των παλαιών και των νέων απόψεων. Φυσικά σε μια μελέτη οι αριθμοί δεν έχουν το ίδιο ενδιαφέρον με τις απόψεις ή τις ιδέες, όμως δεν μπορούν να λείπουν, όταν τα συμπεράσματα στηρίζονται σε μετρήσεις.

Για την επεξεργασία των μετρήσεων ήταν πολύτιμη η βοήθεια των προγραμμαμάτων ηλεκτρονικού υπολογιστή και ιδίως του Excel for Windows της Microsoft (βλ. εικ. 3). Επίσης αναγκαία ήταν η χρήση των γνώσεων από πολλούς κλάδους των Μαθηματικών. Πρέπει πάντως να τονιστεί ότι όσο απαραίτητα είναι τα Μαθηματικά και η σύγχρονη Τεχνολογία για την επεξεργασία των μετρήσεων και τη διερευνήσή τους, τόσο λάθος είναι να προβάλλονται οι μέθοδοι αυτές στην αρχαιότητα, έτσι ώστε ο σχεδιασμός των αρχαίων κτηρίων να καταντά ένας μαθηματικός γρίφος. Ο κίνδυνος αυτός αποφεύχθηκε επισταμένως.

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 3/2/99

Στο κείμενο από παραλείπονται οι μετρήσεις και οι μαθηματικές διερευνήσεις. Παρουσιάζονται τα τελικά συμπεράσματα και μάλιστα από τη γενική θεώρηση προς την ειδική, δηλαδή αντίστροφα από την ανάπτυξή τους στη μελέτη.

ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ

ΤΩΝ ΡΑΒΔΩΣΕΩΝ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ

Παρατηρώντας τον Παρθενώνα από νοτιοανατολικά, από το δώμα του Μουσείου Ακροπόλεως, δηλαδή περίπου από την αρχαία στάθμη του ανατολικού ανδρήρου του Παρθενώνος κοντά στο Ιερό του Πανδίωνος, που δεν σώζεται, έχουμε μια θέα ασυνήθιστη μεν για τη σημερινή εποχή, αλλά πολύ ενδιαφέρουσα κατά το ότι η νότια πλευρά, ερειπωμένη σήμερα, είναι αυτή που φωτίζεται από τον ήλιο όλο το χρόνο και τις περισσότερες ώρες της ημέρας. Αντιθέτως η βόρεια πλευρά φωτίζεται μόνο τους καλοκαιρινούς μήνες τις πρώτες πρωινές και τις απογευματινές ώρες.

Από τη θέση αυτή, αλλά και από άλλες σε μεγαλύτερη απόσταση από το μνημείο, όπως από τον Αρδηττό, και το Λόφο του Φιλοπάππου, μπορεί να παρακολουθήσει κανείς το αποτέλεσμα της ημερήσιας κίνησης του ηλίου, όπως αποτυπώνεται στον Παρθενώνα με την κίνηση του φωτός και της σκιάς στα μέρη του κτηρίου και ιδίως στις ραβδώσεις των κιόνων (βλ. εικ. 4-15). Διαπιστώνουμε ότι στο κτήριο δεν ενυπάρχουν μόνο οι συνιστώσες, που κατά τον Βιτρούβιο συνιστούν την αρχαία αρχιτεκτονική (Τάξη, Διάθεση, Ευρυθμία, Συμμετρία, Κοσμιότητα και Οικονομία, βλ. Βιτρούβιος, σ. 13), αλλά και δυναμική, μια ιδιότητα που συνήθως αφορά στη μοντέρνα αρχιτεκτονική. Το φως του ήλιου ταξιδεύει στις ραβδώσεις των κιόνων του Παρθενώνος και δίνει την εντύπωση ότι το κτήριο ταξιδεύει μέσα στο φως. Ιδίως στις χειμωνιάτικες λια-

κάδες, που ο ήλιος είναι χαμηλά, το θέαμα είναι εντυπωσιακό. Το κτήριο αποκρίνεται στις καιρικές μεταβολές και σε ορισμένες περιπτώσεις η θέα είναι μοναδική, όπως μετά από βροχόπτωση, όταν οι ακτίνες του ήλιου προσπίπτουν στο λεπτότατο στρώμα νερού, που καλύπτει τις λείες επιφάνειες των κιόνων, και οι φωτεινές γραμμές των ανακλώμενων ακτίνων συνθέτουν μια σπουδαία εικόνα (βλ. εικ. 16).

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αυτό το αισθητικό αποτέλεσμα προκύπτει από το σχέδιο των κιόνων και την υψηλότερη ακρίβεια της εκτέλεσής του. Οι άυλακες των κιόνων του Παρθενώνος είναι τόσο ευρείες, που χωρούν το στήθος ενός ενήλικου ατόμου. Όσο και να τις παρατηρήσουμε εντυπωσιαζόμαστε από την εκπληκτική ομαλότητα της ελαφρά καμπύλης γραμμής που χωρίζει τις φωτισμένες και σκιερές ζώνες τους (βλ. εικ. 17, 18). Μολονότι η τιμή της επιστημονικής διερεύνησης της ακρίβειας του Παρθενώνος ανήκει στον διαπρεπέστερο ερευνητή του μνημείου, τον F. C. Penrose, ο οποίος μέτρησε το κτήριο στα 1846-1847 με προσέγγιση μέχρι και 3/100 του χιλιοστομέτρου, δυο αιώνες ενωρίτερα, στα 1667, ένας απλός Τούρκος ταξιδευτής, ο Εβλιά Τσελεμπί, αποθαυμάζει αυτή ακριβώς τη μεγάλη αξία του Παρθενώνος (βλ. Τσελεμπί, σ. 14).

Όπως το φως αναδεικνύει την ακρίβεια του Παρθενώνος, έτσι τονίζει τις ατέλειες άλλων νεότερων κατασκευών. Ορισμένα από τα νεότερα μνημεία που σχεδίασαν σπουδαίοι αρχιτέκτονες και κατασκεύασαν εξειδικευμένοι τεχνίτες αποδεικνύουν του λόγου το αληθές (βλ. εικ. 19, 20). Η απαιτούμενη κατασκευαστική ακρίβεια για την επίτευξη αυτού του αποτελέσματος είναι ασύλληπτη για τα σημερινά δεδομένα της οικοδομικής τεχνολογίας (βλ. Penrose, σ. 14).

Σχετικά με το σχέδιο των ραβδώσεων ενώ ο Βιτρούβιος υποδείκνυε γενικώς το τόξο κύκλου, πρώτος ο Penrose υποστήριξε την άποψη, ότι στους κίονες του Παρθενώνος η διατομή τους

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 3/2/99

είναι μια καμπύλη, που συντίθεται από τόξα τριών κύκλων, δυο μικρών στα άκρα και ενός μεγάλου στο μεσαίο τμήμα (τρίκεντρη καμπύλη ή λαβή κανίστρου). Την ίδια άποψη είχαν διατυπώσει ένα αιώνα πριν οι J. Stuart και N. Revett για τους κίονες του Θησείου. Η άποψη αυτή είχε επικρατήσει στη βιβλιογραφία. Από τις πρόσφατες διερευνήσεις (με τομοληψία και ακριβή ιχνογράφηση) προέκυψε ότι η διατομή είναι ένα τέλειο τόξο έλλειψης (καμπύλη που ορίζεται από τη λοξή τομή μιας κυλινδρικής ή κωνικής επιφάνειας με ένα επίπεδο). Ο μεγάλος άξονας είναι διπλάσιος του μικρού και είναι ίσος με την πλευρά ενός ισοπλεύρου τριγώνου, το οποίο έχει ύψος ίσο με τη χορδή της ράβδωσης. Η εστιακή απόσταση είναι ίση με τη χορδή. Το βέλος του τόξου είναι ίσο με το 1/4 του μικρού άξονα (βλ. εικ. 21). Η έλλειψη δεν κατασκευάζεται με κανόνα και διαβήτη, μπορούν όμως να προσδιοριστούν πολλά σημεία της. Ως συνεχής γραμμή μπορεί να χαρακτηί με τη βοήθεια ενός νήματος κατάλληλου μήκους, τα δυο άκρα του οποίου στερεώνονται στις εστίες της.

Πολλοί ερευνητές υποστήριξαν στο παρελθόν την εκτεταμένη χρήση κωνικών τομών στην αρχαία ελληνική, αλλά και την αιγυπτιακή αρχιτεκτονική. Όμως οι καμπύλες που μελετούσαν είχαν πολύ μικρή καμπυλότητα και η ταύτισή τους με μαθηματικές γραμμές είναι ανασφαλής. Στην περίπτωση της διατομής των αυλάκων των κίωνων του Παρθενώνος η σχέση των χαρακτηριστικών της καμπύλης είναι απλή και σαφής, και η επαλήθευση με μεταλλικό τύπο (φόρμα) απόλυτη (βλ. εικ. 22). Ο τύπος ήταν ορειχάλκινος και διαμορφώθηκε σε μηχανήμα κοπής καθοδηγούμενο από ηλεκτρονικό υπολογιστή, στον οποίο δόθηκε η μαθηματική εξίσωση της απλής αυτής έλλειψης.

Είναι πολύ σημαντικό όχι μόνο από την άποψη της ιστορίας της αρχιτεκτονικής, αλλά και των μαθηματικών, ότι η ίδια έλλειψη χρησιμοποιήθηκε και για την διαμόρφωση των αυλάκων των ραβδώσεων

και στους σπόνδυλους του Προπαρθενώνος (βλ. εικ. 23). Συνεπώς η έλλειψη είναι γνωστή και έχει χαραχτεί με ακρίβεια στον Προπαρθενώνα, δύο αιώνες πριν από το περίφημο “Περί Κωνικών” σύγγραμμα του μεγάλου μαθηματικού της αρχαιότητας Απολλωνίου.

Τόξα της ίδιας έλλειψης χρησιμοποιήθηκαν για τη διαμόρφωση των διατομών των ραβδώσεων στους κίονες των προστάσεων του Παρθενώνος και του Προπαρθενώνος, καθώς επίσης και της διατομής των υποτραχηλίων των κίωνων, όπου οι αύλακες είναι αισθητά βαθύτερες.

Από τη γραφική διερεύνηση των ιχνογραφημάτων της διατομής των ραβδώσεων σε διάφορες στάθμες προέκυψε το συμπέρασμα ότι οι εκατέρωθεν του άξονος της ράβδωσης κλάδοι της καμπύλης έχουν σταθερή μορφή σε όλο το ύψος του κίονος, εκτός του ανωτάτου σπονδύλου. Αυτό σημαίνει ότι αν δοκιμάσουμε ένα τύπο, ο οποίος αντιστοιχεί στο 80% περίπου του ημίσεως της καμπύλης της κάτω έδρας, ο τύπος αυτός εφαρμόζεται με πολύ μεγάλη ακρίβεια στην επιφάνεια της ράβδωσης σε κάθε θέση, με κατάλληλη στροφή του τύπου σε κάθε θέση. Πρακτικώς η διατομή της ράβδωσης σε κάθε θέση είναι δυνατό να γράφεται με ένα διαβήτη με μήκος σκελών ίσο με το διπλάσιο της χορδής και με δυο τύπους προσαρμοσμένους στα άκρα του (βλ. εικ. 24). Είναι πιθανό αυτός ο διαφορικός τύπος, ή μια παραλλαγή του, η οποία στηρίζεται στην ίδια αρχή, να χρησιμοποιήθηκε από τους κατασκευαστές του ναού.

Γιατί όμως έλλειψη στον Παρθενώνα; Το τόξο έλλειψης διαφέρει μόνο 2 mm περίπου από ένα κυκλικό τόξο ίσου βέλους και λίγα δέκατα του mm από μια τρίκεντρη καμπύλη που το προσεγγίζει. Έχει όμως μια πολύ σημαντική διαφορά από αυτές. Πρόκειται για μια καμπύλη με συνεχή μεταβολή της καμπυλότητός της μέχρι οκταπλασιασμού, ενώ ο μεν κύκλος έχει μια σταθερή καμπυλότητα και η τρίκεντρη καμπύλη μόνο δυο. Η συνεχής

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 3/2/99

μεταβολή της καμπυλότητας με διαφορετικό κάθε φορά νόμο είναι αυτό που χαρακτηρίζει όλες της καμπύλες της φύσης, είναι το πρότυπο προς το οποίο τείνουν τα ανθρώπινα έργα. Οι διαφορές ανάμεσα σε μια καμπύλη με συνεχή μεταβολή της καμπυλότητας και μια άλλη με ασυνεχή μετάβαση από μια καμπυλότητα σε άλλη δεν είναι μεν διακριτές, μπορεί όμως να είναι αισθητές, ιδίως για εξασκημένους παρατηρητές και τουλάχιστον για αυτόν που τις σχεδιάζει. Η ελλειπτική χάραξη ήταν κατά συνέπεια επιθυμητή αλλά και εφικτή, στη βάση άλλα και σε διάφορα ύψη, με τη βοήθεια ενός καλά κατεργασμένου μεταλλικού τύπου και τους κατάλληλους κατά περίπτωση απλούς μηχανισμούς, που επιτρέπουν την εκτέλεση και των έλεγχου των εργασιών λαξεύσεως των ραβδώσεων, χωρίς να απαιτούνται κάθε φορά πολύπλοκοι υπολογισμοί.

Το σημαντικότερο πλεονέκτημα του τρόπου χάραξης των ραβδώσεων και της καθ' ύψος διαμορφώσεως τους είναι το αποτέλεσμα στο σκιοφωτισμό των κιόνων. Από τη διερεύνηση της φωτοσκίασης ανάλογα με τη γωνία πρόσπτωσης του ηλιακού φωτός προκύπτει ότι οι ζώνες φωτός και σκιάς εναλλάσσονται, έτσι ώστε να φωτοσκιάζονται διαδοχικώς τρεις ή δύο ραβδώσεις, οι οποίες μεταβάλλονται ταχύτατα, ενώ οι υπόλοιπες είναι πλήρως φωτισμένες ή σκιασμένες (σε χρονικό διάστημα 2 ωρών και 44' εναλλάσσονται σε πέντε διαφορετικές ραβδώσεις, βλ. εικ. 25). Δημιουργείται με τον τρόπο αυτό μια εξαιρετική ποικιλία και τονίζεται, ακόμη και για τον ευρισκόμενο σε μεγάλη απόσταση παρατηρητή, η αίσθηση των τριών διαστάσεων του κίονος.

Είναι αξιοσημείωτο ότι εάν η ράβδωση είχε διατομή τόξο κύκλου ίσου βέλους με αυτό του ελλειπτικού τόξου, θα υπήρχε μόνο μια μικρή διαφορά μέχρι 2 mm μεταξύ των τεταγμένων των δυο καμπυλών, αλλά το αποτέλεσμα στη φωτοσκίαση των ραβδώσεων θα ήταν σημαντικό. Για το ίδιο

χρονικό διάστημα που χρησιμοποιήθηκε για τη μελέτη των μεταβολών της φωτοσκίασης των κιόνων του Παρθενώνος, οι φωτοσκιαζόμενες ραβδώσεις θα ήταν μόνο μία ή δύο. Στο ίδιο χρονικό διάστημα θα υπήρχαν μόνο τρεις εναλλαγές φωτοσκιαζομένων ραβδώσεων, έναντι πέντε των ελλειπτικών ραβδώσεων. Για να επιτευχθούν οι εναλλαγές αυτές με κυκλικές ραβδώσεις θα έπρεπε το βάθος τους να ήταν κατά 30% μεγαλύτερο.

Με τη μέθοδο διαμόρφωσης των ραβδώσεων του Παρθενώνος καθ' ύψος, δηλαδή με διατήρηση της μορφής της καμπύλης σταθερής εκατέρωθεν του άξονος και τη σταδιακή στροφή της αναλόγως του μήκους της χορδής σε κάθε θέση, επιτυγχάνεται οι ζώνες φωτός και σκιάς να παρακολουθούν τη μείωση της διαμέτρου, άρα και της χορδής προς τα άνω και να αναδεικνύεται και να τονίζεται η ένταση του κίονος. Ορισμένα πολύ εξασκημένα μάτια διακρίνουν την ένταση των κιόνων του Παρθενώνος καθεαυτή. Είναι όμως πολύ πιο ευδιάκριτη η λεπτή ελαφρότατα καμπυλωμένη λωρίδα της σκιάς στην επιφάνεια της ράβδωσης, έστω και στις φθαρμένες ακμές του Παρθενώνος. Εκεί κρίνονται η ακρίβεια της εκτέλεσης και εκεί δοκιμάζεται η πρόκληση της εκλέπτυνσης. Εκεί θα πρέπει να τονιζόταν η μεγαλοπρέπεια του Παρθενώνος, από το φως και τη σκιά που ταξίδευαν καθημερινά στα περίπου 8.800 m των ραβδώσεων και τόνιζαν τη “μυική” έκφραση των κιόνων.

Η κορύφωση της αισθητικής συμφωνίας της φύσης και της ανθρώπινης δημιουργίας, του φωτός και σκιάς, γίνεται στο κιονόκρανο. Προετοιμάζεται από τον τελευταίο σπόνδυλο, στον οποίο οι σκιερές ζώνες παχύνονται για να συναντήσουν τη σκιασμένη επιφάνεια του υποτραχήλιου, την πιο περίπλοκη και ωραία καμπύλη επιφάνεια του Παρθενώνος· ένα σοφά σχεδιασμένο λαιμό, ο οποίος στηρίζει μια σπουδαία κεφαλή (βλ. εικ. 26).

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 3/2/99

ΟΙ ΕΚΛΕΠΤΥΝΣΕΙΣ

Αναφερθήκαμε ήδη στην ένταση των κίωνων. Είναι μία από τις ιδιοτυπίες τους, που χαρακτηρίζονται ως εκλεπτύνσεις (βλ. Dinsmoor και Ορλάνδος, σ. 15). Οι εκλεπτύνσεις έχουν μια ιδιαίτερη βαρύτητα στον τρόπο που η εποχή μας αντιλαμβάνεται την αρχαία αρχιτεκτονική και ιδίως μάλιστα την αθηναϊκή αρχιτεκτονική των κλασσικών χρόνων. Οι αναφορές σ' αυτές δεν λείπουν ποτέ στα γενικά και τα ειδικά εγχειρίδια και τους αρχαιολογικούς οδηγούς, αλλά και στις εκλαϊκευμένες περιγραφές των αρχαίων ελληνικών μνημείων.

Η ΚΛΙΣΗ ΚΑΙ Η ΜΕΙΩΣΗ

Για να αντιληφθούμε τη φύση τους θα πρέπει να δούμε την αρχιτεκτονική με τον τρόπο που σύστηνε ο Π. Μιχελής (βλ. Μιχελής, σ. 14). Ενώ όταν παρατηρούμε τους κίονες του Παρθενώνος απ' έξω, και ιδίως υπό γωνία, είναι έντονη η αίσθηση της προς τα έσω κλίσης τους, όταν εισέλθουμε στο περὶ διαπιστώνουμε ότι οι εσωτερικές γενέτειρές τους δίνουν την εντύπωση της κατακορύφου. Στην πραγματικότητα, όπως έδειξαν ακριβείς μετρήσεις, είναι κάθετες στο στυλοβάτη. Ο τελευταίος κλίνει προς τα έξω και η κλίση του προσδιορίστηκε ίση με τον ακέραιο λόγο ενός δακτύλου προς οκτώ πόδες ($1''/8'$). Άρα και οι κάθετες σ' αυτόν γενέτειρες των κίωνων κλίνουν επίσης προς τα έξω με την ίδια κλίση. Ο ευρισκόμενος στο περὶ παρατηρητής δεν μπορεί φυσικά να το αντιληφθεί, αφού γι' αυτόν ο στυλοβάτης ορίζει την οριζοντία επιφάνεια. Εάν η συνάντηση της εσωτερικής γενέτειρας με το στυλοβάτη γινόταν υπό οξεία ή αμβλεία γωνία θα αντιστρατεύονταν το αίσθημα της ευστάθειας. Τελικώς τα χαρακτηριστικά της στάσης του κίονος στην περίσταση του Παρθενώνος είναι τα ακόλουθα:

Ο άξων κλίνει προς τα έσω με κλίση $1''/8'$. Την ίδια κλίση, αλλά προς τα έξω, παρουσιάζει η εσωτερική γενέτειρα κάτω, ενώ η εξωτερική γενέτειρα κλίνει προς τα έσω με τριπλάσια κλίση $3''/8'$ (βλ. εικ. 27).

Η ΕΝΤΑΣΗ

Όμως οι γενέτειρες των κίωνων δεν είναι ευθύγραμμες, αλλά ελαφρά κυρτές, παρουσιάζουν δηλαδή ένταση. Η κατατομή κάθε σπονδύλου είναι μεν ευθύγραμμη, αλλά στο σύνολο του κορμού είναι μία πολυγωνική γραμμή με τις κορυφές της στις θέσεις των αρμών. Αυτή η πολυγωνική γραμμή συμπίπτει κατά προσέγγιση με μία κυρτή καμπύλη, που διέρχεται από τις κορυφές και έχει μέγιστο βέλος 17 mm στο μέσο του ύψους. Για τη μορφή της καμπύλης και τη μέθοδο χάραξής της η βιβλιογραφία είναι πολύ πλούσια και αναπτύχθηκαν πολλές θεωρίες. Ο Βιτρούβιος αναφέρεται στην ένταση και παραπέμπει για τη μέθοδο κατασκευής της σε ένα παράρτημα του συγγράμματός του, το οποίο όμως δεν σώθηκε. Το 1980 δημοσιεύτηκε ένα σημαντικό αρχαιολογικό εύρημα του Γερμανού καθηγητή L. Haselberger, που ρίχνει φως στη χάραξη της έντασης των αρχαίων κίωνων.

Ανάμεσα στα κατασκευαστικά σχέδια του ναού του Απόλλωνος στα Δίδυμα της Μικράς Ασίας, που βρέθηκαν χαραγμένα στους τοίχους του αδύτου, ο Haselberger αναγνώρισε τη γεωμετρική κατασκευή της κυρτής καμπύλης της έντασης των κίωνων (βλ. εικ. 28). Ακριβώς πάνω από το σχέδιο της κατατομής της βάσης του κίονος και σε συνέχεια της αποφυγής έχει χαραχθεί ένα τόξο κύκλου ακτίνας περίπου 3,2 m, κατά την εκτίμηση του μελετητή, επαπτόμενο μιας όρθιας ευθείας. Σε απόσταση 1,008 m από αυτή την επαπτόμενη έχει χαραχθεί μια επίσης όρθια ευθεία και η επιφάνεια μεταξύ αυτής και του τόξου χωρίζεται με παράλληλα ευθύ-

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 3/2/99

γραμματα τμήματα σε ισοϋψείς ζώνες. Το ευθύγραμμο τμήμα που αντιστοιχεί στο άνω άκρο του τόξου έχει μήκος 0,843 m. Έχει χαραχθεί επίσης η χορδή του κυκλικού τόξου. Το μέγιστο βέλος του τόξου μετρήθηκε 46,5 mm και το σταθερό πλάτος των ζωνών βρέθηκε ίσο με 18,5 mm.

Ο Haselberger ερμήνευσε το διάγραμμα ως ένα σχέδιο του κίονος υπό κλίμακα, με τις οριζόντιες διαστάσεις σε φυσική κλίμακα και τις κατακόρυφες σε κλίμακα 1/16. Πρόκειται για ένα διάγραμμα (πίνακα ή ευρετήριο) ακτίνων, που έδινε τη δυνατότητα στους τεχνίτες να ορίζουν την ακτίνα στις έδρες κάθε σπονδύλου, αρκεί να μετρούν στον κίονα τη στάθμη της έδρας σε πόδια και στο διάγραμμα σε δακτύλους. Στην ερμηνεία του Haselberger δεν χωρά καμιά αμφιβολία. Την επαλήθευσε μάλιστα στον ημιτελή κίονα του ναού, οι σπόνδυλοι του οποίου φέρουν χαραγμένες τις αριθμητικές τιμές των διαμέτρων.

Από τις μετρήσεις και τη διερεύνηση της μορφής της έντασης των κίωνων του Παρθενώνος αποδείχτηκε ότι είναι δυνατή η κατασκευή της καμπύλης με τρόπο ανάλογο με αυτόν των Διδύμων, αρκεί να λάβουμε υπ' όψιν την κλίση του άξονος του κίονος ως προς τον στυλοβάτη (βλ. εικ. 29). Από τη σύγκριση της καμπύλης που ορίζεται από τις μετρήσεις, με τη θεωρητική καμπύλη που σχεδιάζεται με αυτό τον τρόπο, προκύπτει μια πολύ ικανοποιητική σύγκλιση. Το συμπέρασμα είναι πως η καμπύλη της έντασης είναι μια ομαλή καμπύλη, στη χάραξη της οποίας λαμβάνεται υπ' όψη η κλίση του άξονος του κίονος και η επιθυμητή μείωση του κορμού. Συνεπώς οι τρεις εκλεπτύνσεις του κίονος συσχετίζονται μεταξύ τους γεωμετρικά. Η σχέση εκφράζεται και αριθμητικά με πολύ απλές εξισώσεις (Μείωση/κλίση/ένταση = 24/4/1).

Η ουσιαστική αλληλεξάρτηση των εκλεπτύνσεων των κίωνων του Παρθενώνος επιβεβαιώνεται αν εξετάσουμε τα χαρακτηριστικά των εσωτερικών κίωνων των προστάσεων. Η έντασή τους έχει βέλος 25 mm,

δηλαδή είναι πολύ μεγαλύτερη απ' αυτή των εξωτερικών κίωνων, σχεδόν κατά 50%. Η διαφορά ερμηνεύεται αν λάβουμε υπ' όψη ότι οι κίονες αυτοί έχουν τους άξονες κατακόρυφους, άρα και τις γενέτειρές τους με σταθερή κλίση. Οι κίονες των προστάσεων φαίνονται πάντα πίσω από τους κίονες της περιστασης, άρα πρέπει να προσαρμόζονται μ' αυτούς, που έχουν εν προσόψει συμμετρική κατατομή και τους άξονες φαινομενικά κατακόρυφους. Αποδεικνύεται γεωμετρικά ότι η ομαλή καμπύλη που υπηρετεί αυτή την πρόθεση έχει πράγματι μεγάλο βέλος στο μέσο του ύψους.

Η ΠΑΧΥΝΣΗ ΤΩΝ ΓΩΝΙΑΙΩΝ ΚΙΟΝΩΝ

Μια ακόμη εκλέπτυνση του Παρθενώνος, η πάχυνση των γωνιαίων κίωνων της περιστασης κατά 43 χιλιοστόμετρα, αποδεικνύεται ότι εξαρτάται από μια άλλη εκλέπτυνση, την κλίση των αξόνων των κίωνων. Εάν οι γωνιαίοι κίονες ήταν ισοπαχείς με τους ενδιαμέσους, θα προκαλείτο λόγω της κλίσης μια εκτροπή του κέντρου της άνω έδρας τους κατά 41% μεγαλύτερη από την εκτροπή των άνω κέντρων των ενδιαμέσων. Αποδεικνύεται ότι η πάχυνση των γωνιαίων κίωνων είναι τόση, ώστε να θεραπεύεται η ασυμφωνία χωρίς αλλαγή της μείωσης των κίωνων αυτών.

Η ΚΥΡΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΣΤΥΛΟΒΑΤΗ

Τέλος η κυρτότητα της επιφάνειας του στυλοβάτη του κτηρίου (βλ. εικ. 30) συσχετίζεται με την εγκάρσια προς τα έξω κλίση, που ήδη αναφέραμε προηγουμένως και έχει το πολύ χαρακτηριστικό μέγεθος 1''/8'. Η κλίση αυτή προφανώς εξυπηρετεί την απορροή των βρόχινων νερών από τον ημιυπαί-

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 3/2/99

θριο χώρο του πτερού. Στις υποθέσεις που έχουν προταθεί μέχρι σήμερα για τις καμπύλες του στυλοβάτη, προστίθεται μια νέα: Εάν τα κεκλιμένα επίπεδα του στυλοβάτη τέμνονταν στις τέσσερις γωνίες, θα υπήρχε ένα σοβαρό πρόβλημα, όχι μόνο στην έδραση των γωνιαίων κιόνων, αλλά από την αντιαισθητική ασυνέχεια των δυο τεμνομένων επιπέδων (βλ. εικ. 31). Η διόρθωση θα μπορούσε να γίνει τοπική. Ο απλούστερος τρόπος είναι να αποτιμηθεί η γωνία με ένα επίπεδο και να μεταφερθεί η ασυνέχεια λίγο μακρύτερα από τη γωνία. Η λύση αυτή συνεπάγεται την ταπείνωση της στάθμης της γωνίας, όπως φαίνεται στο σχήμα. Και σ' αυτή την περίπτωση όμως έχουμε το δυσάρεστο αποτέλεσμα των θάσεων στην όψη του στυλοβάτη και όχι μόνο, αφού θα πρέπει με τον ίδιο τρόπο να επιλυθεί στη γωνία και το πρόβλημα των βαθμίδων.

Μια πιθανή εκλέπτυνση της λύσης αυτής θα μπορούσε να ήταν η τοπική καμπύλωση του στυλοβάτη στην περιοχή της διόρθωσης. Εξ ορισμού η καμπύλη αυτή θα ήταν μια έλλειψη, αφού θα έπρεπε να έχει μια μεγάλη καμπυλότητα στη γωνία, η οποία να εκμηδενίζεται στη μεσαία περιοχή της εξεταζόμενης πλευράς. Όπως φαίνεται στο σχήμα, το τμήμα που ορίζεται μεταξύ του στυλοβάτη και των ακραίων εφαπτομένων της καμπύλης, είναι πολύ μεγαλύτερο από το βέλος της. Μολονότι με τη λύση αυτή εξαφανίζονται οι θάσεις, το πρόβλημα της ασυνέχειας παραμένει με την απότομη μεταβολή της καμπυλότητας. Η εικόνα μιας καμπύλης που ξαφνικά γέρνει προς τα κάτω θα ήταν δυσάρεστη για το θεατή από οποιαδήποτε θέση, αλλά κυρίως για τον ευρισκόμενο στην προέκταση των βαθμίδων.

Με ακόμη μεγαλύτερη ταπείνωση της στάθμης των γωνιών οι καμπύλες γίνονται ομαλές, αποκτούν δηλαδή περίπου σταθερή καμπυλότητα. Με τον τρόπο αυτό το πρόβλημα της γωνίας εκμηδενίζεται μέσω της κατανομής του σε όλο το μήκος των πλευρών. Πρόκειται κυριολεκτικώς για μια εξομάλυνση

(τελειοποίηση, εκλέπτυνση, φινίρισμα ή ραφινάρισμα) μιας τεθλασμένης γραμμής, προκειμένου να αποκτήσει μια φινέτσα και να γίνει μια καμπύλη σταθερής καμπυλότητας ή ακριβέστερα μια τεθλασμένη με πολλές αδιόρατες θάσεις σε πολλά σημεία της απ' άκρου σ' άκρο. Αναλόγως προσαρμόζονται ο αναβαθμός του σηκού, ο τοιχοβάτης και φυσικά οι στρώσεις του υποβάθρου τους, αφού η διαμόρφωση της γενικής κυρτής επιφάνειας ξεκινά από την υποδομή.

Μήπως όμως μια πρακτική εξήγηση για τη σκοπιμότητα της κυρτότητας του στυλοβάτη απομυθοποιεί το εποικοδόμημα που έχει στηριχτεί σε μία καθαρά αισθητική αντίληψη; Ισχύει ακριβώς το αντίθετο. Η επίλυση ενός τεχνικού ζητήματος έχει γίνει με τέτοια ευαισθησία και σοφία, ώστε δικαίως έχει συντελέσει στη δημιουργία ενός αιώνιου (κλασικού) προτύπου ομορφιάς. Όσα έχουν γραφτεί για την ωραιότητα των καμπυλών του στυλοβάτη του Παρθενώνος όχι μόνο δεν αναιρούνται, αλλά αντιθέτως ενισχύονται, όταν ένα πρόβλημα λειτουργίας και ανθεκτικότητας του κτηρίου επιλύεται με τρόπο ώστε οι καμπύλες “να εμφανίζουν ζωήν εις το σώμα της κατασκευής, να κινούν την μάζα του μαρμάρου. Και η μάζα αυτή, εκεί όπου φορτίζεται περισσότερο, ανασηκώνεται ως ένα στήθος που αναπνέει” (βλ. Ορλάνδος, σ. 15).

Η ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΤΩΝ ΕΚΛΕΠΤΥΝΣΕΩΝ

Μολονότι πολλοί διακεκριμένοι ερευνητές της αρχαίας αρχιτεκτονικής, με πρώτον τον Penrose υποστήριξαν ότι οι εκλεπτύνσεις των κιόνων αποσκοπούν στη διόρθωση οπτικών απάτων, στηριζόμενοι κατά βάση στην κατηγορηματική άποψη του Βιτρούβιου (να διορθώνουν το σφάλμα που κάνουν οι οφθαλμοί), έχουμε τη γνώμη ότι με τις εκλεπτύνσεις επιτυγχάνεται η κομψή επίλυση τεχνι-

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 3/2/99

κών προβλημάτων του κτηρίου, η γεωμετρική συμφωνία των μορφών των στοιχείων του και η ομαλή μετάβαση από το ένα στοιχείο στο άλλο, έτσι ώστε να αποτελούν μια οργανική ενότητα.

Η συσχέτιση της κλίσης του στυλοβάτη, της καμπύλης του στυλοβάτη, της κλίσης των κιόνων και της έντασής τους οδηγεί στο συμπέρασμα πως οι εκλεπτύνσεις είναι αναπόσπαστο μέρος του σχεδιασμού των κτηρίων. Η γεωμετρική συμφωνία μεταξύ των στοιχείων ενός κτηρίου είναι μία απαίτηση αισθητική και με αυτή την έννοια υπάρχει αισθητική σκοπιμότητα στις εκλεπτύνσεις. Οι καμπύλες γραμμές του στυλοβάτη δίνουν μία δυναμική εικόνα στο κτήριο, ένα παλμό ζωής. Προέρχονται όμως από την ανάγκη ομαλής συνάντησης των πλευρών της περίστασης. Η ένταση δίνει στους κίονες μια μυική δύναμη. Οφείλεται όμως στην απαίτηση η μετάβαση από την κάτω έδρα στη μικρότερη άνω να γίνεται ομαλά. Η επίλυση του προβλήματος της γεωμετρικής συμφωνίας των μερών του κτηρίου οδηγεί σε ένα άρτιο αισθητικό αποτέλεσμα.

Για τη φύση της αρχιτεκτονικής του Παρθενώνος και ιδίως για τις εκλεπτύνσεις του έχουν εκφραστεί υπέροχοι στοχασμοί, όχι μόνο από μελετητές της αρχαίας τέχνης, αλλά και από πρωτοπόρους της σύγχρονης αρχιτεκτονικής (βλ. Le Corbusier, σ. 15). Σ' αυτούς υπάρχουν μεγάλες αλήθειες αλλά και μύθοι.

Μια από τις ιδιαιτερότητες του Παρθενώνος, έγκειται στο ότι κατέστη δυνατό, με μοναδική στην ιστορία της Αρχιτεκτονικής κατασκευαστική ακρίβεια, να υλοποιηθεί ένας σχεδιασμός, στον οποίο τα κύρια μέρη του κτηρίου και οι κατασκευαστικές λεπτομέρειες αποτελούν ένα ενιαίο και αδιάσπαστο σύνολο. Ο σχεδιασμός των ραβδώσεων των κιόνων εκφράζει μία δημιουργική άμιλλα του ανθρώπου με τη φύση (βλ. Ελύτης, σ. 15). Το βέλτιστο αποτέλεσμα φωτοσκίασης ήταν ένα βασικό κριτήριο του σχεδιασμού των κιόνων της κλασικής αρχιτεκτονικής. Ο σχεδιασμός των ραβδώσεων με

τις απειροελάχιστες εκλεπτύνσεις υπηρετεί αυτό το στόχο. Σε ένα κτήριο με εμβαδόν δυόμισι στρεμμάτων σχεδιάστηκαν και κατασκευάστηκαν οι καμπύλες επιφάνειες του στυλοβάτη και των κιόνων με προσέγγιση χιλιοστομέτρου και των διατομών των ραβδώσεων με προσέγγιση δεκάτου του χιλιοστομέτρου! Ο θαυμασμός αφορά κοινά και αδιαίρετα το σχέδιο και την εκτέλεσή του.

ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ, ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΦΩΣ

Παυσανίας, Ελλάδος Περιήγησις, (Περί το 150 μ.Χ.) Μετάφραση, σχόλια Ν. Παπαχατζή, Εκδοτική Αθηνών, 1974. Αττικά Ι, 24, 5. σελ. 338.

Ως προς το ναό που τον ονομάζουν Παρθενώνα, η παράσταση του αετώματος που βρίσκεται πάνω από την πλευρά της εισόδου του είναι ολόκληρη σχετική με τη γέννηση της Αθηνάς· στο οπίσθιο αέτωμα παριστάνεται η φιλονικία του Ποσειδώνα προς την Αθηνά για τη γη.

Βιτρούβιος, Περί Αρχιτεκτονικής, (Περί το 27 π.Χ.), Μετάφραση Π. Λέφας, Πλέθρον, 1998. Βιβλίο 1. 2, σελ. 49-55.

1. Την αρχιτεκτονική συνιστούν η καλουμένη από τους Έλληνες Τάξις, η καλουμένη από τους Έλληνες Διάθεσις, η Ευρυθμία, η Συμμετρία, η Κοσμιότης και η καλουμένη από τους Έλληνες Οικονομία.

2. Τάξη είναι η, με αίσθηση μέτρου, ισόρροπη διάρθρωση των διαφόρων μελών του έργου και η με επιδίωξη συμμετρίας – οργάνωση μιας ιεραρχημένης σχέσης μεγεθών με το σύνολο...

Διάθεση είναι η σωστή διάταξη των στοιχείων και η επίτευξη, με την κατάλληλη σύνθεσή τους, ενός κομψού αποτελέσματος, ενός έργου που έχει ποιότητα...

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 3/2/99

3. *Ευρυθμία* είναι η όμορφη όψη και η ισόρροπη εμφάνιση στην κατά σύνολο σύνθεση των μελών...

4. *Συμμετρία* είναι η βασισμένη στην εναρμόνιση συμφωνία των μελών του έργου και η αντιστοιχία –βάσει ενός επιλεγμένου μεταξύ τους μέτρου– των διαφόρων επί μέρους στοιχείων στο σύνολο...

5. *Κοσμιότητα* είναι η άμεμπτη εμφάνιση του έργου που είναι συντεθειμένο με έγκυρο τρόπο από δόκιμα επί μέρους στοιχεία...

6. *Οικονομία* είναι η ισόρροπη κατανομή των υλικών και του διατιθέμενου χώρου, και ο, με πνεύμα φειδούς, καταμερισμός των δαπανών του έργου...

Εβλιά Τσελεμπί, Ταξίδι στην Ελλάδα (1667), Μετάφραση Ν. Χειλαδάκης, Εκάτη, 1991, σ. 176-178:

Οι μαρμαρόπλακες της εξωτερικής ορθομαρμαρώσεως είναι λευκές, γυαλιστερές και –στο μέγεθος– ίσες μ' έναν ελέφαντα. Το πιο αξιοθαύμαστο –και κει βρίσκεται η δεξιοτεχνία του τεχνίτη– είναι ότι ούτε κι ένας ειδικός γλύπτης μπορεί να διακρίνει το αομολόγημά τους. *Η όλη κατασκευή σου δίνει την εντύπωση πως είναι μια μονοκόμματα μαρμάρινη επιφάνεια σαραντάπηχη...*

Μια άλλη κατασκευαστική λεπτομέρεια του οικοδομήματος είναι ότι τα μάρμαρα δεν συγκρατούνται με κουρασάνι, γύψο ή ασβέστη, αλλά συνδέονται μεταξύ τους εσωτερικά, ώστε να μη φαίνεται το σίδερο και το μολύβι. Υπάρχουν στον ανλόγου του τζαμιού εξήντα μαρμαροκολόνες –όλες κατάλευκες– που καταλήγουν σε κιονόκρανα και φτάνουν σε ύψος τις εικοσιπέντε πήχες. Δεν είναι ακέραιες, αλλά αποτελούνται από πολλά κομμάτια, που –όσο κι αν προσέξεις– δεν μπορείς να διακρίνεις τα σημεία των ενώσεών τους. Έτσι δημιουργείται η εντύπωση πως είναι συμπαγείς. Είναι τοποθετημένες εκεί σε απόλυτη γεωμετρική τάξη...

Γιατί όλα όσα έπλασε ο Θεός του κόσμου την ημέρα της δημιουργίας κι ότι έφτιαξε ο άνθρωπος ή θα φτιάξει μελλοντικά (από την εποχή του Αδάμ μέχρι την συντέλεια των αιώνων) όλα, μα όλα, θα τα βρεις ιστορημένα απ' τα καλέμια θείων τεχνιτών σε τούτον εδώ το ναό της Αθηνάς. Κι ότι κι αν γράψεις γι αυτά τ' αριστουργήματα, πάλι λίγα θα είναι και κατώτερα από την αλήθεια. Για να μπορέσει κανείς να πάρει μια ιδέα για τα θαυμάσια αυτά έργα τέχνης, θα πρέπει να 'ρθει επιτόπου και να τα δει με τα ίδια του τα μάτια. Γιατί, ότι και ν' ακούσει, δεν μπορεί ν' αναπληρώσει –ούτε στο ελάχιστο– το μεγαλείο του θεάματος που θ' αντικρίσει.

(σημ. Κ. Ζ. 20 χρόνια μετά ο Παρθενώνας βομβαρδίστηκε από τους Ενετούς πολιορκητές του Μοροζίνι)

F. C. Penrose, An Investigation of the Principles of Athenian Architecture, published by the Society of Dilettanti (First Edition London 1851), McGrath Publishing Company, Washington D.C. 1973, σ. 109 (σε απόδοση του Κ. Ζ.).

Θεωρητικώς η ελληνική αρχιτεκτονική δοκιμάστηκε σ' αυτή τη χώρα (σ.σ. την Αγγλία), αλλά οι απομιμήσεις μας ήταν πολύ συχνά κρύες και σκληρές. Αυτό δεν οφείλεται μόνο στην έλλειψη των λεπτών οπτικών αρχών που περιγράφηκαν. Συχνότερα ήταν η λαθεμένη εφαρμογή που οδήγησε σ' αυτό το αποτέλεσμα· αλλά επίσης εδώ αισθανόμαστε κατ' ανάγκη την έλλειψη της δύναμης της συμπαγούς σκιάς (σχεδόν μια τέταρτη διάσταση), που ακολουθεί και επαυξάνει το φως του ήλιου του Νότου'...

Π. Α. Μιχελής, Αισθητικά Θεωρήματα, Αθήνα 1989, σ. 312, Εκλεπτύνσεις μορφής στην αρχιτεκτονική, (1955).

“Αυτός είναι ο τρόπος που παρατηρούμε την αρχιτεκτονική. Πραγματικά, δεν την παρατη-

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 3/2/99

ρούμε σαν φωτογραφική μηχανή: κινούμενοι περί ένα κτήριο προσπαθούμε να διακρίνουμε τα σημαντικά του στοιχεία από τα δευτερεύοντα, προσπαθούμε να συλλάβουμε την κατασκευαστική τους λειτουργία, τέλος, το πνεύμα προσπαθεί ν' αναδημιουργήσει τη σύνθεση του έργου. Έτσι, η πραγματική, η τελική εντύπωση δεν είναι μια καθαρά εξωτερική εντύπωση από νεκρές μορφές, έστω και με καλές αναλογίες, αλλά από οργανικές μορφές που συνεργάζονται για να συνθέσουν ένα έργο με νόημα”.

W. B. Dinsmoor, *The architecture of Ancient Greece. An account of its historic development*, 3rd ed. W. W. Norton N. Y., London 1950, σ. 164 (σε απόδοση του Κ. Ζ.).

Ο ναός (ο Παρθενών) είναι τόσο καλά διατηρημένος, στα βασικά του τμήματα, που είναι δυνατό ακόμα και να αναλύσουμε μαθηματικώς αυτές τις μικρές εκλεπτύνσεις τόσο στο σχεδιασμό, όσο και στην κατασκευή, οι οποίες τον καθιστούν το πιο αξιοπρόσεκτο κτήριο στον κόσμο.

A. K. Ορλάνδος, *Η Αρχιτεκτονική του Παρθενώνος*, Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, 66, Αθήναι 1978, σ. 748.

Αυτό ακριβώς το πνεύμα, αυτήν την πνοήν, που ως άλλος δημιουργός ενεφύσησεν ο Ικτίνος στο έργο του, αντιπροσωπεύουν αι από του κανονικού σχήματος και της μαθηματικώς οριζοντίας ή κατακορύφου γραμμής αποκλίσεις, που παρουσιάζει ο Παρθενών, και αι οποίαι αποτελούν την ομορφιά του.

Le Corbusier, *Καθαρή δημιουργία του πνεύματος* (1922), στο *Κείμενα για την Ελλάδα*, Μετάφραση Λήδα Παλλαντίου, Επιμέλεια Γ. Σημαιοφορίδης, Άγρα 1992, σ. 114-119:

Η Ελλάδα, και στην Ελλάδα ο Παρθενώνας, έχουν αγγίξει την κορυφή αυτής της καθαρής δημιουργίας του πνεύματος: τη modénature. Υπολογίζει κανείς ότι δεν πρόκειται πλέον για συνήθειες, μήτε για παραδόσεις, μήτε για οικοδομικές μεθόδους, για προσαρμογές, για ωφελμιστικές ανάγκες. Πρόκειται για επινόηση καθαρή και προσωπική στο βαθμό που αντιστοιχεί στην επινόηση ενός ανθρώπου·

... Η modénature του Παρθενώνα είναι αλάθητη, αμείλικτη. Η αυστηρότητά του ξεπερνά τις συνήθειές μας και τις φυσιολογικές δυνατότητες του ανθρώπου. Εδώ εδραιώνεται η καθαρότερη μαρτυρία της φυσιολογίας των αισθήσεων και της μαθηματικής θεώρησης που μπορεί να συνδέεται με αυτήν· κατηλώνεται στις αισθήσεις του· κατηλώνεται στο νου του· αγγίζει τον άξονα αρμονίας. Δεν πρόκειται για θρησκευτικά δόγματα, για συμβολική περιγραφή, για φυσικές απεικονίσεις: είναι αποκλειστικά καθαρές μορφές σε συγκεκριμένες αναλογίες.

Οδυσσέας Ελύτης, *Ιδιωτική Οδός*, Ύψιλον 1990.

Το φως και η ιστορία στην Ελλάδα είναι ένα και το ίδιο πράγμα. Με την έννοια ότι σε έσχατη ανάλυση, το ένα αναπαράγει το άλλο, το ένα ερμηνεύει και δικαιώνει το άλλο, ακόμη και το κενό που είναι το μαύρο, αφού άλλο σκιάφως η χώρα αυτή με την ισοτιμία των ηθικών και φυσικών αξιών που προσφέρει, δεν συμβαίνει να γνωρίζει.

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 3/2/99

Ο Παρθενών, βόρειο τμήμα της ανατολικής πλευράς.

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 3/2/99

Εικ. 1.
Ο Παρθενών από τα Προπύλαια:
Η πιο γνώριμη και πλήρης εικόνα.

Εικ. 2.
Η ραγδαία φθορά των επιφανειών από την
ατμοσφαιρική ρύπανση εξαφανίζει γοργά
στοιχεία που αποτελούν υλικές μαρτυρίες
της τελειότητας του αρχαίου ναού.

Εικ. 3.
Πολλές εκατοντάδες παλαιές και νέες μετρήσεις
αποτελέσαν μια βάση δεδομένων και έγινε επε-
ξεργασία τους με τη βοήθεια των προγραμμάτων
ηλεκτρονικού υπολογιστή.
Ο Παρθενών καθρεπτισμένος σε ένα σκληρό
δίσκο ηλεκτρονικού υπολογιστή.

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 3/2/99

*Εικ. 4.
9.30 π.μ.*

*Εικ. 5.
10.00 π.μ.*

*Εικ. 6.
10.30 π.μ.*

*Εικ. 7.
11.00 π.μ.*

*Εικ. 8.
11.30 π.μ.*

*Εικ. 9.
12.00 π.μ.*

Εικ. 4-15. Το φως του ήλιου ταξιδεύει στις ραβδώσεις των κιόνων του Παρθενώνος και δίνει την εντύπωση ότι το κτήριο ταξιδεύει μέσα στο φως.

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 3/2/99

Εικ. 10.
12.30 π.μ.

Εικ. 11.
1.00 μ.μ.

Εικ. 12.
1.30 μ.μ.

Εικ. 13.
2.00 μ.μ.

Εικ. 14.
2.30 μ.μ.

Εικ. 15.
3.00 μ.μ.

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 3/2/99

Εικ. 16. Μετά από βροχόπτωση, όταν οι ακτίνες του ήλιου προσπίπτουν στο λεπτότατο στρώμα νερού, που καλύπτει τις λείες επιφάνειες των κιόνων, οι φωτεινές γραμμές των ανακλώμενων ακτίνων συνθέτουν μια σπουδαία εικόνα.

Εικ. 17, 18.

Όταν παρατηρούμε τους κίονες από μακριά ή από κοντά εντυπωσιαζόμαστε από την εκπληκτική ομαλότητα της ελαφρά καμπύλης γραμμής που χωρίζει τις φωτισμένες και σκιερές ζώνες τους, παρά τις κακώσεις των ακμών και τη φθορά των επιφανειών.

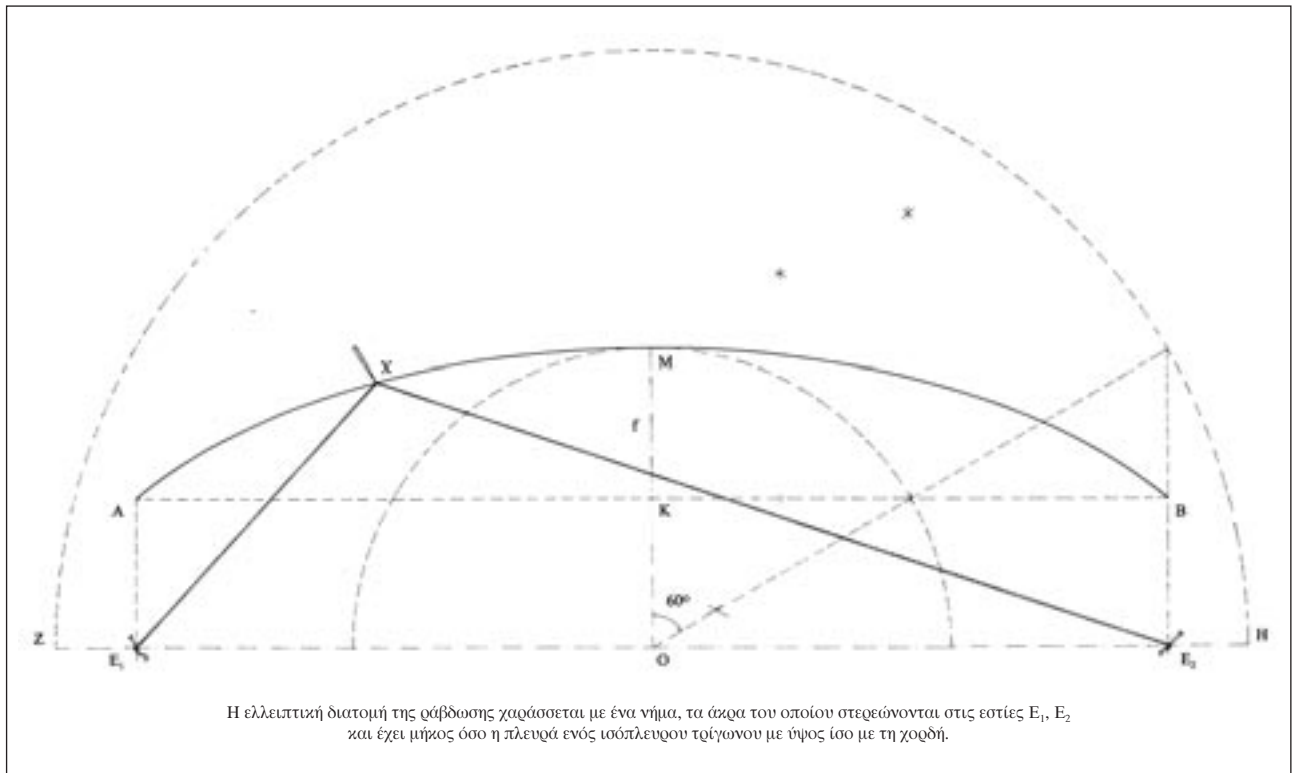

Εικ. 19, 20.

Η φωτοσκίαση των ραβδώσεων τονίζει τις ατέλειες άλλων νεώτερων μνημείων που σχεδίασαν σπουδαίοι αρχιτέκτονες και κατασκεύασαν εξειδικευμένοι τεχνίτες (κίων της Εθνικής Βιβλιοθήκης).

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 3/2/99

Εικ. 21. Η έλλειψη της ράβδωσης των κιόνων της περίστασης του Παρθενώνος.

Εικ. 22.
Έλεγχος της διατομής των ραβδώσεων με ορειχάλκινο τύπο διαμορφωμένο με τη βοήθεια ηλεκτρονικού υπολογιστή.

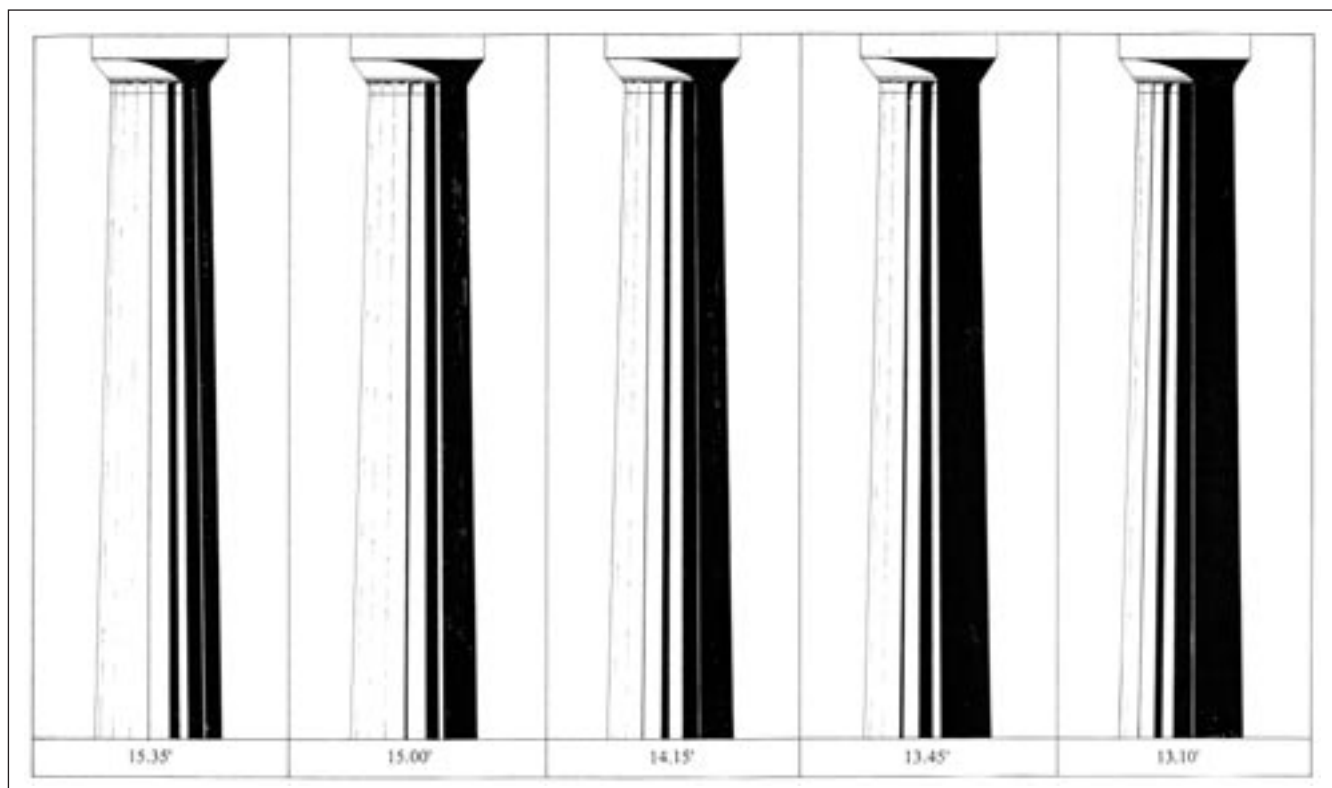
Εικ. 23.
Η ίδια έλλειψη χρησιμοποιήθηκε και για τη διαμόρφωση των αυλάκων των ραβδώσεων και στους σπόνδυλους του Προπαρθενώνος. Συνεπώς η έλλειψη είναι γνωστή και έχει χαρακτηί με ακρίβεια στον Προπαρθενώνα, δύο αιώνες πριν από το περίφημο “Περί Κωνικών” σύγγραμμα του μεγάλου μαθηματικού της αρχαιότητας Απολλωνίου.

Εικ. 24.
Η διατομή της ράβδωσης σε κάθε θέση είναι δυνατό να γράφεται με ένα διαβήτη με μήκος σκελών ίσο με το διπλάσιο της χορδής και με δύο τύπους προσαρμωσμένους στα άκρα του.

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 3/2/99

Εικ. 25. Η εναλλαγή της φωτιστικότητας σε πέντε διαδοχικές ραβδώσεις σε χρονικό διάστημα 2 ωρών και 44 λεπτών.

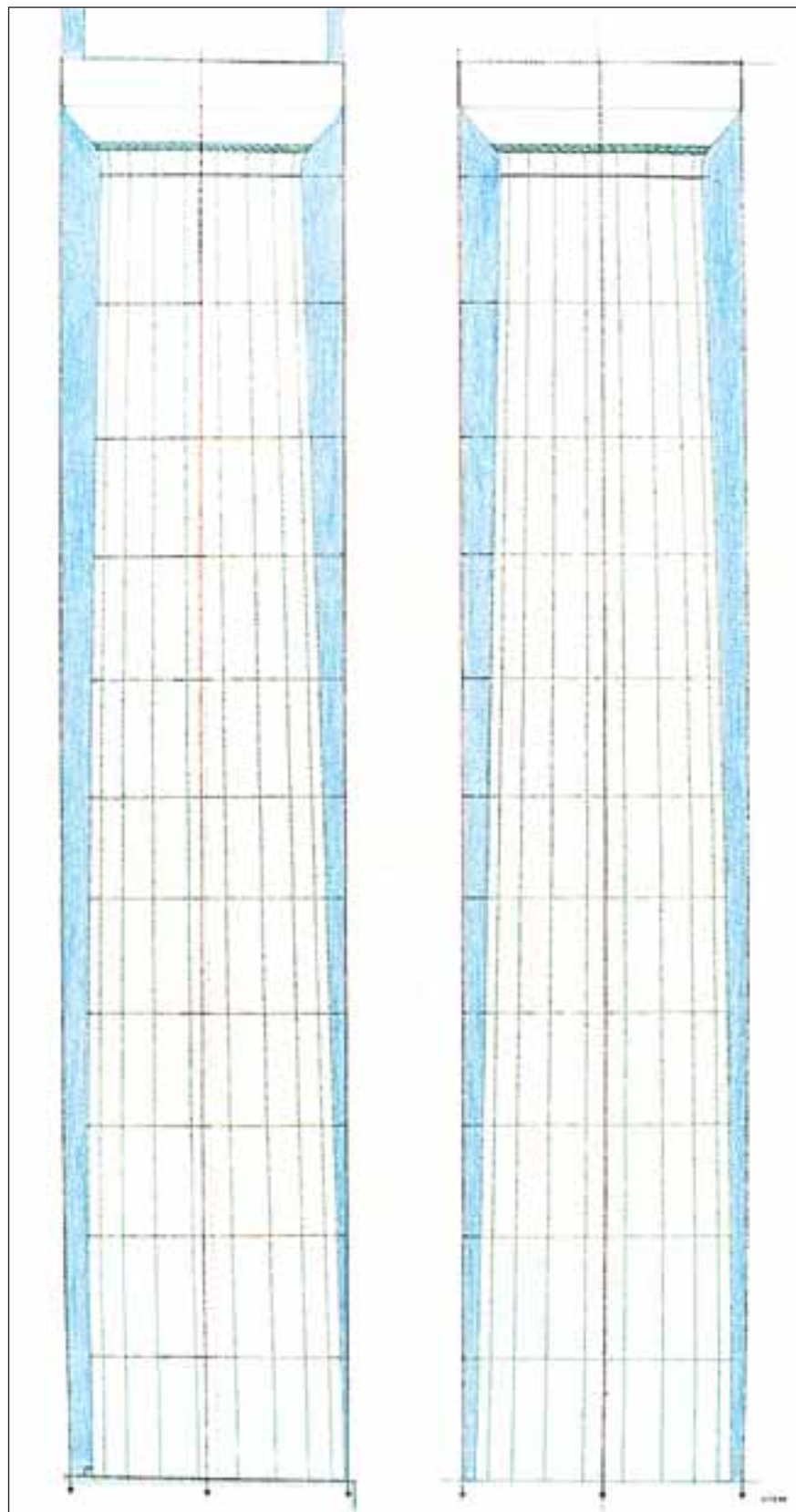
Εικ. 26α, 26β.

Η κορύφωση της αισθητικής συμφωνίας της φύσης και της ανθρώπινης δημιουργίας, του φωτός και σκιάς γίνεται στο κιονόκρανο.

Προετοιμάζεται από τον τελευταίο σπόνδυλο, στον οποίο οι σκιερές ζώνες παχύνονται για να συναντήσουν τη σκιασμένη επιφάνεια του υποτραχηλίου, την πιο περίπλοκη και ωραία καμπύλη επιφάνεια του Παρθενώνος: ένα σοφά σχεδιασμένο λαμίο, ο οποίος στηρίζει μια σπουδαία κεφαλή.

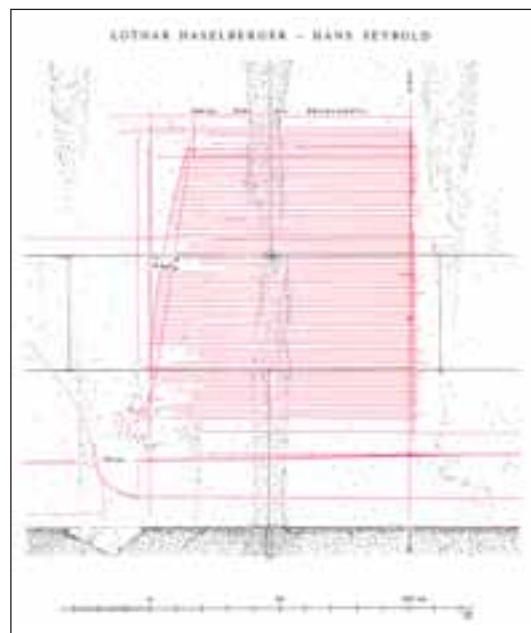
Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 3/2/99

Εικ. 27.

Η κλίση, η μείωση και η ένταση των κιόνων της περιόστασης.
Αριστερά: πλάγια όψη. Δεξιά: πρόσοψη.

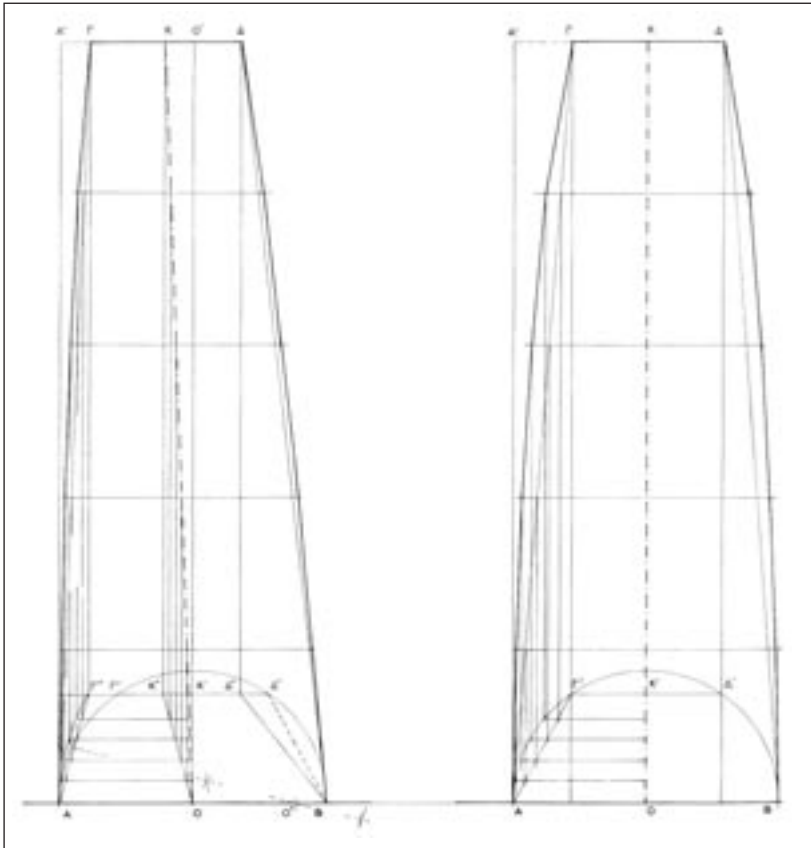

Εικ. 28.

Ανάμεσα στα κατασκευαστικά σχέδια του ναού του Απόλλωνος στα Δίδυμα της Μικράς Ασίας, που βρέθηκαν χαραγμένα στους τοίχους του αδύτου, ο L. Haselberger αναγνώρισε τη γεωμετρική κατασκευή της κυρτής καμπύλης της έντασης των κιόνων (σχέδιο L. Haselberger).

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 3/2/99

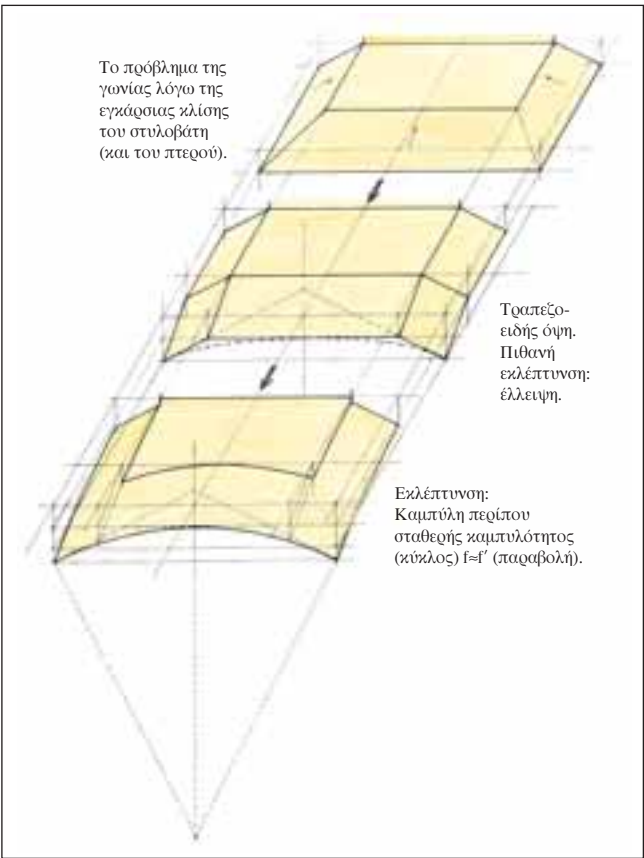
Ειχ. 29.
Η γεωμετρική κατασκευή της καμπύλης της έντασης των κίωνων του Παρθενώνος είναι δυνατή με τρόπο ανάλογο με αυτόν των Διδύμων, αρκεί να λάβουμε υπ' όψιν την κλίση του άξονος του κίονος ως προς το στυλοβάτη.

Αριστερά:
Χάραξη εντάσεως σε κίονα με άξονα κεκλιμένο ως προς το στυλοβάτη (Παρθενών).

Δεξιά:
Χάραξη εντάσεως σε κίονα με άξονα κάθετο ως προς το στυλοβάτη (Δίδυμα).

Ειχ. 30. Η βόρεια πλευρά του Παρθενώνος.
Η κυρτότητα της κρηπίδος.

Ειχ. 31.
Εξημνεία της κυρτότητας του στυλοβάτη.

Η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ “ΦΙΛΩΝ”

ΟΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΦΑ

Σε αυτό το τεύχος θα είναι κάπως εκτενέστερος ο απολογισμός των εκδηλώσεών μας, μια που πολλά μέλη μας αδυνατούν να συμμετέχουν, αλλά και όσα συμμετέχουν, ίσως επιθυμούν να ξαναθυμηθούν όσα άκουσαν και όσα είδαν. Αρχίζουμε από την εκδήλωση του Νοεμβρίου 1998, αφού του Οκτωβρίου αναφέρεται στο προηγούμενο τεύχος.

4 Νοεμβρίου 1998

Η αρχαιολόγος της Α' ΕΠΚΑ, κα Π. Λαζαρίδου μας οδήγησε στο χώρο της Κοίλης, αρχαίας συνοικίας στα ΝΔ του λόφου των Μουσών (Φιλοπάππου), αφού ακολουθήσαμε έναν αρχαίο δρόμο που αποκαλύφθηκε πρόσφατα. Στη συνέχεια διασχίσαμε το λόφο της Πνύκας και βρεθήκαμε στο ιερό του Διός, στα ΝΑ του λόφου των Νυμφών (Αστεροσκοπείο), που αναφάνηκε μετά από τελευταίο καθαρισμό.

Δρόμος που οδηγεί στο χώρο της Κοίλης.

25 Νοεμβρίου 1998

Ο διευθυντής των αναστηλώσεων αρχαίων μνημείων στο ΥΠΠΟ, αρχιτέκτων κ. Δ. Ζιζώ, μας υποδέχτηκε

Ο ναός της Αθηνάς Νίκης.

στην Ακρόπολη, και μας εξέθεσε πως έγινε η αποξήλωση της ζωφόρου του ναού της Αθηνάς Νίκης, προκειμένου να προστατευθεί σε κλειστό χώρο. Στη συνέχεια η προϊσταμένη της Εφορείας, κα Ι. Τριάντη μας μίλησε στο Μουσείο για το θέμα και την τέχνη της ζωφόρου που μόλις είχε εκτεθεί.

21 Δεκεμβρίου 1998

Επισκεφθήκαμε το Φάρο Τυφλών για να παρουσιάσουμε ένα βιβλίο που εξέδωσε το Βρετανικό Μουσείο

Το εξώφυλλο του βιβλίου.

σε γραφή Braille για τη ζωφόρο του Παρθενώνος. Η εικονογράφηση έχει αποδοθεί ανάγλυφα, ενώ το κείμενο του βιβλίου έχει μαγνητοφωνηθεί σε

κασέττα που το συνοδεύει. Αυτό ήταν το χριστουγεννιάτικο δώρο στους τυφλούς φίλους μας. Ένα δεύτερο αντίτυπο χάρισε την ίδια μέρα στο Φάρο Τυφλών το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης. Επισκεφθήκαμε στη συνέχεια το Μουσείο Αφής, στο οποίο έχουμε συντελέσει για τον εμπλουτισμό και τη βελτίωσή του.

3 Φεβρουαρίου 1999

Ο πολιτικός μηχανικός κ. Κ. Ζάμπας, μίλησε στο ΚεΜΑ, για “την ομορφιά των κιόνων του Παρθενώνος”, προβάλλοντας συγχρόνως αποκαλυπτικές διαφάνειες. Το κείμενο της διαλέξεώς του δημοσιεύεται στη σελίδα 5.

26 Φεβρουαρίου 1999

Η κα Φ. Μαλλούχου-Tufano, έδωσε διάλεξη στο ΚεΜΑ, με θέμα “Η διαχρονική αντιμετώπιση των μνημείων από την αρχαιότητα έως τον 18ο αιώνα”.

Ακολουθεί περίληψη:

“Η σύγχρονη αντίληψη της αποκατάστασης των μνημείων, όπως ορίζεται στον σχετικό Διεθνή Χάρτη της Βενετίας του 1964, περιλαμβάνει έννοιες που σήμερα

Η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ “ΦΙΛΩΝ”

φαίνονται αυτονόητες: η άμεση σύνδεση των μνημείων με την ιστορία και την πολιτιστική παράδοση των λαών, η παγκοσμιότητα των πολιτιστικών αγαθών, το χρέος της σημερινής γενιάς να τα διαφυλάξει, αυτά-καθαυτά, ως αυτοτελείς φορείς πανανθρώπινων αξιών (καλλιτεχνικών, αισθητικών, επιστημονικών, περιβαντολλογικών κ.ά.) ανεξάρτητα προς την ωφελμιστική τους χρησιμότητα, και να τα παραδώσει, όσο το δυνατόν πιο αλώβητα, στους επιγόνους της. Η αντίληψη αυτή, που προϋποθέτει μια αποστασιοποιημένη και κριτική θεώρηση των μνημείων και τη συνειδητοποίηση της ιστορικής τους διάστασης, είναι σχετικά πρόσφατη, παρουσιάζεται στην Ευρώπη στο τέλος του 18ου αιώνα και αποτελεί προϊόν μιας αργής διαδικασίας πολιτιστικής ωρίμανσης, που αρχίζει από την εποχή της Αναγέννησης για να αποκρυσταλλωθεί και να εμπεδωθεί στα χρόνια του Διαφωτισμού. Η αντιμετώπιση των καταλοίπων του παρελθόντος πριν από το τέλος του 18ου αι. χαρακτηρίζεται από ορισμένα στοιχεία, τα οποία –πολύ γενικά και διαγραμματικά– θα μπορούσαν να προσδιοριστούν ως εξής: α) η αίσθηση της συνέχειας (η αίσθηση και η αντίληψη ότι τα λείψανα του παρελθόντος αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα ενός αδιάσπαστου και συνεχούς ιστορικού γίνεσθαι). Το γεγονός αυτό εντάσσει τα μνημεία άμεσα στη σύγχρονη δημιουργική διαδικασία, με αποτέλεσμα είτε την αντικατάστασή τους, είτε την προσαρμογή τους στις νέες επικρατούσες αισθητικές αντιλήψεις, β) η ωφελμιστική μεταχείριση (θεώρηση των μνημείων κατεξοχήν ως προς τη χρηστική τους αξία), γεγονός που οδηγεί σε επεμβάσεις προσαρμογής τους σε νέες χρήσεις και ανάγκες ή στη χρησιμοποίησή τους αποκλειστικά ως πηγή έτοιμου οικοδομικού υλικού για την κατασκευή των συγχρόνων αρχιτεκτονημάτων (λιθολόγηση), γ) η ιδεολογική εκμετάλλευση των φυσικών καταλοίπων του παρελθόντος ως προς το συμβολικό τους περιεχόμενο για την καταξίωση και επικύρωση επιδιώξεων του παρόντος.” Στη διάλεξη παρουσιάστηκαν χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτών των παλαιότερων προσεγγίσεων και έγινε προσπάθεια να επισημανθούν οι σπουδαιότεροι σταθμοί της εξελικτικής πορείας προς τη νέα αντίληψη.

31 Μαρτίου 1999

Έγινε η ετήσια Γενική Συνέλευση των μελών μας. Προήδρευσε ο κ. Γ. Σουριαδάκης και χρέη γραμματέως εξετέλεσε ο κ. Ε. Σακελλαρίου. Η Γεν. Γραμματεύς, κα Ε. Τουλούπα, μίλησε για το έργο της ΕΦΑ κατά το 1998 και η Ταμίας, κα Θ. Παπαφλέσσα διάβασε τον απολογισμό του έτους και τον προϋπολογισμό του 1999. Ακολούθησε τελετή που για πρώτη φορά θεσπίζει η ΕΦΑ. Τιμήθηκε ο καθηγητής του Πανεπιστημίου της Φλωρεντίας κ. L. Beschi για την επιστημονική προσφορά του, ιδιαίτερα σε σχέση με την Ακρόπολη. Παρέστησαν η Υπουργός Πολιτισμού, κα Ε. Παπαζώη, η Γεν. Γραμματεύς, κα Λ. Μενδώνη,

Αποκάλυψη της αμφίγλυφης στήλης του Τηλεμάχου.

η Διευθύντρια Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων κα Λ. Παρλαμά, τα μέλη μας και πολλοί αρχαιολόγοι, Έλληνες και ξένοι. Η κα Ε. Τουλούπα είπε λίγα βιογραφικά για τον τιμώμενο, ο κ. Α. Μάντης, αρχαιολόγος της Εφορείας, εξέθεσε το σχετικό με την Ακρόπολη συγγραφικό του έργο (βλ. σ. 33), με έμφαση στη μελέτη του για τη στήλη του Τηλεμάχου, από τα πρώτα αναθήματα στο Ασκληπιείο νοτίως της Ακροπόλεως. Ο καθ. κ. Γ. Δεσπίνης, του αφιέρωσε μία

Η Υπουργός Πολιτισμού προσφέρει στον τιμώμενο το μετάλλιο.

Η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ “ΦΙΛΩΝ”

Οι δύο
όψεις του
μεταλλίου.

ομιλία: “Ο αρχαίος ναός του Διονύσου Ελευθερέως στη νότια πλευρά της Ακροπόλεως”. Το γλυπτό που παρουσίασε ο κ. Γ. Δεσπίνης ήταν από το αέτωμα του ναού. Το κείμενό του θα δημοσιευτεί στο *Annuario della Scuola Archeologica di Atene*. Η Υπουργός προσέφερε στον τιμώμενο χάλκινο μετάλλιο με ανάγλυφο θέμα από τη στήλη του Τηλεμάχου. Την όλη φροντίδα για την κατασκευή του μεταλλίου ανέλαβε ο Κ. Καζαμιάκης. Στη συνέχεια αποκαλύφθηκε η αμφίγλυφη στήλη που συμπληρώθηκε, με οδηγίες του κ. Α. Μάντη, από τους εκμαγείς της Εφορείας, με όσα θραύσματα είχε επισημάνει ο κ. L. Beschi στην Ακρόπολη, στο Εθνικό Μουσείο και με αντίγραφα από Μουσεία του εξωτερικού (βλ. σ. 35). Με την ευκαιρία κάνουμε γνωστό ότι για την απόκτηση του τελευταίου εκμαγείου που έγινε στην Ραδόνα συνέβαλαν μετά από παρότρυνση του γιατρού καθ. κ. Σ. Γερουλάνου οι κ.κ. Ν. Ιορδανίδης, Γ. Σκαμπαρδώνης, Μ. Κοντάκης, Δ. Σακελλαρόπουλος, Γ. Ευαγγέλου, Κ. Καραϊωσιφίδης, Μ. Καϊρης, Γ. Γρηγοράς, Δ. Κυρκανίδης και κα Ε. Κυρκανίδη. Ακολούθησε λαμπρή δεξίωση. Τελευταία είδηση: Ετοιμάζεται αντίγραφο της στήλης του Τηλεμάχου από τσιμέντο, για να τοποθετηθεί στο χώρο του Ασκληπιείου.

29 Απριλίου 1999

Η κα Ε. Φωκά και οι συνεργάτες της αρχαιολόγοι που εργάζονται για την Ενοποίηση των Αρχαιολογικών Χώρων, μας ξενάγησαν στα μνημεία νοτίως της Αρχαίας Αγοράς, και ανατολικά της αρχαίας οδού Παναθηναίων, στη Βασιλική του Αγίου Διονυσίου Αρεοπαγίτου, στο χώρο των Φιλοσοφικών Σχολών, στις αρχαίες οικίες κατά μήκος της Αποστόλου Παύλου και στο Ελευσίνειο.

26 Μαΐου 1999

Συγκεντρωθήκαμε στο ΚεΜΑ για να τιμήσουμε έξι μαρμαροτεχνίτες που συνταξιοδοτήθηκαν. Είναι οι κ.κ. Α. Σίκαλος, Τ. Κουκουλάς, Δ. Μεσολόγγης, Γ. Θεοτικός, Τ. Σκαλκώτας και Γ. Αρμπιλιάς. Μίλησαν για τη δράση, τις ικανότητες και το ήθος τους

Η Γεν. Γραμματέας κα Α. Μενδώνη
και ο μαρμαροτεχνίτης Γ. Αρμπιλιάς.

οι προϊστάμενοι των εργοταξίων Ακροπόλεως, αρχιτέκτονες κ.κ. Τ. Τανούλας, Ν. Τογανίδης και Μ. Κορρές. Η Γεν. Γραμματέας του ΥΠΠΟ κα Α. Μενδώνη, προσέφερε στον καθένα ένα βιβλίο σχετικό με τα μνημεία της Ακροπόλεως.

22-25 Ιουνίου 1999

Εκδρομή στη Βοιωτία, οργανωμένη από το γραφείο του κ. Συρίγου. Επισκεφθήκαμε την πρώτη μέρα τις αρχαίες Πλαταιές, τα Λεύκτρα, τη Θήβα (γεύμα). Στο Μουσείο μάς υποδέχτηκε ο Προϊστάμενος της Εφορείας κ. Β. Αραβαντινός. Μετά το γεύμα φύγαμε για την Αλίαρτο. Η αρχιτέκτων κα Μ. Γρυπάρη, μας ξενάγησε στον κήπο του οικισμού των Άγγλων που είχαν αναλάβει τα έργα αποξήρανσης της Κωπαΐδας. Στη Λειβαδιά, πλάι στα δροσερά νερά της, απολαύσαμε έναν σύντομο περίπατο στον χώρο του αρχαίου Μαντείου του Τροφωνίου.

Από την εκδρομή στη Βοιωτία.

Η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ “ΦΙΛΩΝ”

Τη δεύτερη μέρα επισκεφθήκαμε τη Χαιρώνεια (Μουσείο, Θέατρο) και φυσικά τον περίφημο Λέοντα. Ατενίζοντάς τον θυμηθήκαμε τη μάχη του Φιλίππου εναντίον των Ελλήνων, όπου έπεσε ο ιερός λόχος των Θηβαίων. Ακολούθησε επίσκεψη στον Ορχομενό (θολωτός τάφος, θέατρο, Παναγία Σκριμπούς, Αγ. Σώζων) και γεύμα στο Δίστομο, όπου και σταθήκαμε στο μνημείο των πεσόντων από τους Γερμανούς. Όλο το απόγευμα, το περάσαμε στον Όσιο Λουκά.

Η τρίτη μέρα ήταν αφιερωμένη στα μνημεία της βόρειας πλευράς της Κωπαΐδας: τη Μυκηναϊκή ακρόπολη του Γκλα, το ιερό του Πτώου Απόλλωνος και το ιερό της Αρτέμιδος Αυλιδίας, όπου μαντέψαμε μάλλον, παρό είδαμε τα αρχαία ερείπια, σκεπασμένα με τοιμέντο από το παρακείμενο εργοστάσιο. Γεύμα και μπάνιο σε μια παραλία του Ευβοϊκού κόλπου.

Την τέταρτη ημέρα επιστρέψαμε, μετά από επιθυμία πολλών, στο Μουσείο της Θήβας, από εκεί στο ιερό των Καβείρων και περάσαμε στην ακτή του Κορινθιακού (μπάνιο και γεύμα στον Άγιο Νικόλαο).

Οι τρεις διανυκτερεύσεις μας έγιναν, μετά από έγκριση του Μητροπολίτη Θηβών και Λειβαδιάς, στον ξενώνα του συνεδριακού κέντρου της Μητροπόλεως στον Ελικώνα, σε ύψος 1.000 μ. κοντά στο Μοναστήρι της Ευαγγελιστριάς. Θαυμάσια τοποθεσία, άνετη διαμονή, χάρη στην εξαιρετική φιλοξενία του κ. και της κας Κοπανιά.

Παραθέτουμε κι ένα κείμενο της κας Θ. Παπαφλέσσα, που δίνει μια πιο ζωηρή περιγραφή της εκδρομής μας: “Σ’ αυτή την απλή αναφορά του τι περιείχε το πρόγραμμα της εκδρομής στη Βοιωτία πρέπει να σημειώσουμε τα στοιχεία που εξασφάλισαν την επιτυχία της. Όσον αφορά στο αρχαιολογικό και ιστορικό ενδιαφέρον, η επιλογή του χώρου κάλυψε τα αρχαία, τα μέσα και τα νεώτερα χρόνια. Όσον αφορά στο φυσικό περιβάλλον, η ποικιλία ήταν μεγάλη: ανεβήκαμε λόφους και λοφίσκους, ψάχνοντας τα ίχνη του παρελθόντος μέσα από ‘ανεπιθύμητη βλάστηση’, περπατήσαμε σε πεδιάδες μοναδικές στη χώρα μας, καταλήξαμε σε ακρογιαλιές προσιτές από καινούργιους και άγνωστους δρόμους.

Οι αρχαιολόγοι που εργάζονται στην περιοχή μάς εντυπωσίασαν με την αφοσίωση στην εργασία τους.

Η θεώρηση της δικής τους δύσκολης καθημερινότητας, έκανε εμάς τους Αθηναίους να σταματήσουμε προσωρινά την γκρίνια για το πόσα δεν γίνονται, πόσα μπορούσαν να είχαν γίνει κ.τ.λ.

Η ξενάγηση έγινε από την κα Ε. Τουλούπα, που είχε εργαστεί παλαιότερα σε αυτόν το νομό. Έτσι, όλα όσα έλεγε, με το γνωστό της κέφι, αντικατόπτριζαν όχι μόνο τη γνώση του αντικειμένου αλλά και το πρόσθετο στοιχείο του συναισθήματος για το ξαναπλησίασμα του παλαιού γνωστού.

Η ομάδα διευκόλυνε –λόγω λογικού μεγέθους και αρμονικής σύνθεσης– την κίνηση στις στενάχωρες αίθουσες των μουσείων, εργαστηρίων, εκκλησιών και παρεκκλησιών και στην εξεύρεση σκιάς κάτω από τα δέντρα των εξωτερικών χώρων.

Η διαμονή στον ξενώνα του Μοναστηριού ήταν πραγματικά ιδανική, ξεκούραστη από κάθε άποψη. Καθαρός αέρας, ωραία θέα, άνετα δωμάτια και χώρους υποδοχής, καλό φαΐ και δυνατότητα για περιπάτους (καλούς για τη χώνεψη). Η φιλόξενη ατμόσφαιρα ήταν έκδηλη από τον πρώτο κιόλας σταθμό, στην υποδοχή των φιλοξενουμένων με ρακί και λουκουμάκι, και άλλα καλά.

Να μην ξεχάσουμε να πούμε δυο λόγια για το πόσο σημαντικό ρόλο έπαιξε η ευγένεια του οδηγού του πούλμαν. Ήταν πρώτα απ’ όλα προσεκτικός στην οδήγηση. Δεν αρνήθηκε, όμως, τις αλλαγές της στιγμής από τις προγραμματισμένες διαδρομές.

Ας τελειώσουμε με τον καιρό. Ήταν ιδανικός... Ακόμα και ο ισχυρός άνεμος που μας υποδέχτηκε στη Λειβαδιά ωφέλησε. Η πόλη μας φάνηκε όμορφη.”

Ξενάγηση της κας Ε. Τουλούπα στο Θησείο.

Η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ “ΦΙΛΩΝ”

10 Νοεμβρίου 1999

Ξενάγηση στο Θησείο και τη δυτική πλευρά της Αρχαίας Αγοράς από την κα Ε. Τουλούπα. Παραθέτουμε επιφυλλίδα της ίδιας, δημοσιευμένη στα ΝΕΑ, στις 14.1.2000, με τίτλο “Ένα αδικημένο κλασικό μνημείο”.

Όπως για πολλούς η Ακαδημία σημαίνει αφετηρία λεωφορείων, έτσι και το Θησείο έχει ταυτισθεί με το σταθμό του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου. Και όμως ο ναός του Ηφαίστου, που έχει επικρατήσει να λέγεται Θησείο (γιατί πίστευαν άλλοτε ότι εδώ λατρευόταν ο Θησέας), είναι σύγχρονος του Παρθενώνα. Δεν έχει βέβαια την τελειότητα και τη γοητεία του ναού της Αθηνάς στην Ακρόπολη, όμως είχε την τύχη να σωθεί σχεδόν ακέραιος και είναι ελάχιστες οι εργασίες αποκαταστάσεως που έχει υποστεί.

Ο αρχιτέκτων του ναού δεν είναι γνωστός, αλλά πρέπει να είναι ο ίδιος που έκτισε το ναό του Ποσειδώνος στο Σούνιο, το ναό της Νεμέσεως στον Ραμνούντα και το ναό του Άρη που ήταν κάποτε στην Παλλήνη και μεταφέρθηκε στην Αρχαία Αγορά. Ναι, συνέβαινε κι αυτό στην αρχαιότητα, πράγμα όχι τόσο δύσκολο, αφού τα κτήρια ήταν σπονδυλωτά και μπορούσαν να από –και ανα– συναρμολογηθούν.

Ο Ήφαιστος ήταν προστάτης των σιδηρουργών που είχαν τα εργαστήριά τους στο λόφο του Αγοραίου Κολωνού, όπου αναγέρθηκε ο ναός. Μαζί του λατρευόταν και η θεά Αθηνά, προστάτιδα των υφαντουργών και των κεραμέων που είχαν κι αυτοί τα εργαστήριά τους εκεί κοντά. Τα μπρούντζινα αγάλματά τους ήταν στημένα μέσα στο σηκό (τον κυρίως ναό), και ήταν έργα του Αλκαμένη, μαθητή του Φειδία.

Το δωρικό περιστύλιο με 6x13 κίονες κοσμεύεται μόνο από την πλευρά που ήταν ορατή από την Αγορά. Έτσι οι δέκα ανατολικές μετόπες έχουν θέμα τους άθλους του Ηρακλή, ενώ οι άθλοι του Θησέα έχουν μοιραστεί τέσσερις στη νότια και τέσσερις στη βόρεια πλευρά. Δύο ζωφόροι κοσμούν τον ανατολικό και τον δυτικό τοίχο του κυρίως ναού. Στον οπισθόδομο το θέμα είναι η πάλη των Λαπιθών και των Κενταύρων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ζωφόρος στον πρόναο: αποτελείται από έξι πλάκες, οι τέσσερις με σκη-

νές μάχης και οι δύο με θεούς που παρακολουθούν τον αγώνα. Είναι η Αθηνά, η Ήρα, ο Ζεύς στη μία και ο Ποσειδών, η Αφροδίτη, ο Ήφαιστος στην άλλη. Ο αγώνας ξεκινά και από τις δύο πλευρές και κορυφώνεται στη μέση, όπου ένας ήρωας, ο Θησεύς ή ο Ερεχθεύς, αντιμετωπίζει ένα Γίγαντα.

Ο Ελβετός αρχαιολόγος J. Dörig τόσο γοητεύτηκε όταν, ανεβασμένος σε σκαλωσιά επί μέρες, μελετούσε την ανάγλυφη αυτή παράσταση που την παρομοίασε με τα μέρη μιάς μουσικής σύνθεσης –*andante con brio, molto tempestoso, andante maestoso, ritardando*. Πίστευε ότι ο γλύπτης θα μπορούσε να είναι ο Μύρων. Πόσο όμορφος θα φάνταζε ο ναός από την Αγορά, με τα αετώματα και τα ακρωτήριά του, από τα οποία ελάχιστα τμήματα βρέθηκαν, και περισσότερο στα ελληνιστικά χρόνια, όταν τον περιέβαλαν με κήπο. Οι Αμερικανοί αρχαιολόγοι που ανέσκαψαν την Αγορά και το γύρω από το ναό χώρο βρήκαν τους λάκκους μέσα στους οποίους ήταν κρυμμένες οι πήλινες γλάστρες. Δύο από αυτές εκτίθενται στη Στοά Αττάλου.

Η καμάρα που σκεπάζει σήμερα το εσωτερικό του ναού κατασκευάστηκε τον 7ο αιώνα, όταν το μνημείο μετατράπηκε σε εκκλησία του Αγίου Γεωργίου. Κάτω από το δάπεδο και γύρω από το ναό βρέθηκαν πολλοί χριστιανικοί τάφοι ορθοδόξων, αλλά και πολλών διαμαρτυρομένων, έτσι που ο χώρος ονομάστηκε “μεγάλο μανσωλείο των Βρετανών περιηγητών”.

Μετά την απελευθέρωση και για περίπου έναν αιώνα συγκεντρώνονταν στο ναό του Ηφαίστου όσα αρχαία αντικείμενα της περιοχής ήταν ανάγκη να διαφυλαχθούν.

Θα πρέπει οι παλαιότεροι Αθηναίοι να ήταν περήφανοι για το καλύτερο έως τότε σωζόμενο μνημείο της πόλης τους, γιατί εδώ συγκεντρώθηκαν για να υποδεχθούν τον Όθωνα το 1834. Σήμερα δεν φαίνεται να τους συγκινεί ιδιαίτερα... Μήπως επειδή δεν είναι ερείπιο;

Ο κ. Δ. Ζιρώ, Διευθυντής Αναστήλωσεως των αρχαίων μνημείων, υποδέχτηκε τους “Φίλους” στην Αρχαία Αγορά και τους μίλησε, για τους “Επώνυμους Ήρωες”. Το βάθρο, όπου ήταν στημένοι, συμπληρώθηκε μετά από δική του μελέτη.

E. T.

Η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ “ΦΙΛΩΝ”

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΦΑ

Το 1999 αποτέλεσε για την ΕΦΑ μία χρονιά με έντονη εκδοτική δραστηριότητα. Στις αρχές του χρόνου τυπώθηκε το νέο Καταστατικό της Ενώσεως, όπως διαμορφώθηκε μετά από τις αλλαγές που εγκρίθηκαν στην Έκτακτη Γενική Συνέλευση του προηγούμενου χρόνου.

Η έκδοση όμως που μας απασχόλησε για το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα και που τελικά ολοκληρώθηκε με μεγάλη, κατά γενική γνώμη, επιτυχία είναι τα Πρακτικά της Διημερίδας για την “Αυτοφυή βλάστηση στους αρχαιολογικούς χώρους” που διοργανώθηκε πέρυσι από την ΕΦΑ, σε συνεργασία με την Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς καθώς και με το Μπενάκειο Φυτοπαθολογικό Ινστιτούτο. Πρόκειται για μία ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα έκδοση που αφορά στο καίριο πρόβλημα του τρόπου αντιμετώπισης των ζιζανίων και της διαχείρισης της βλάστησης στα μνημεία και στους αρχαιολογικούς χώρους. Περιλαμβάνονται άρθρα αρχαιολόγων από διάφορες περιοχές της χώρας, οι οποίοι εκθέτουν τα προβλήματα που

Εκπαιδευτικό φυλλάδιο με τίτλο
“Πάμε στον Περίπατο της Ακροπόλεως;”

αντιμετωπίζουν από την ανεπιθύμητη βλάστηση καθώς και άλλων ειδικών –χημικών, γεωπόνων, ζιζανιολόγων, δασολόγων– οι οποίοι προτείνουν λύσεις γι’ αυτά. Η επιμέλεια της έκδοσης έγινε από τις κυρίες Ε. Τουλούπα και Ε. Καϊμάρα. Είναι η πρώτη φορά που τυπώνονται Πρακτικά από μία τέτοια συνάντηση και οι κριτικές υπήρξαν ενθουσιώδεις. Παρουσίαση της έκδοσης έχει ήδη γίνει σε πολλές εφημερίδες αλλά και ραδιοφωνικούς σταθμούς.

Η πιο πρόσφατη από τις εκδόσεις των “Φίλων” αναφέρεται στον αρχαίο Περίπατο της Ακροπόλεως και αποτελεί εκπαιδευτικό υλικό του Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων της Α’ ΕΠΚΑ. Πρόκειται για δύο έντυπα, τα οποία έγραψε κι επιμελήθηκε η αρχαιολόγος Ε. Καϊμάρα. Το πρώτο έντυπο έχει τίτλο “Πάμε στον Περίπατο της Ακροπόλεως;”, απευθύνεται στον εκπαιδευτικό και περιγράφει την τοπογραφία της βόρειας και της νότιας κλιτύς της Ακροπόλεως. Το δεύτερο, με τίτλο “Μια μέρα στον Περίπατο της Ακροπόλεως” είναι ένα οδοιπορικό που έχει τη μορφή παραμυθιού και απευθύνεται στο μαθητή. Πρωταγωνιστής της ιστορίας είναι ο Μένων, ένα μικρό παιδί που ζει στην Αθήνα, στα τέλη του 4ου αιώνα π.Χ. (315-300 π.Χ.) και ακολουθεί τον Περίπατο γύρω από την Ακρόπολη, αναζητώντας το ιερό του θεού Ασκληπιού.

Εξώφυλλο των πρακτικών
της διημερίδας για την
“Αυτοφυή βλάστηση στους αρχαιολογικούς χώρους”.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Κορνηλία Χατζηασλάνη
Υπεύθυνη Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων Εφορείας Ακροπόλεως

Ο σεισμός του Σεπτεμβρίου προκάλεσε μεγάλες ζημιές στο Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως, με αποτέλεσμα να σταματήσει η διεξαγωγή προγραμμάτων στο κτήριο. Παράλληλα όμως λειτούργησε ως μία πρόκληση για την εντατικοποίηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στο χώρο της Ακροπόλεως. Κατά το 1999 με τη χορηγία της ΕΦΑ εργάστηκε στα προγράμματα η αρχαιολόγος Ε. Καϊμάρα, η συνεργασία της οποίας σε όλους τους τομείς του Τμήματος υπήρξε πολύ ουσιαστική.

Κατά το 1999 συμμετείχαν στα εκπαιδευτικά μας προγράμματα συνολικά 2.460 μαθητές. Οι μουσειοσκενές (ΜΣ) του Τμήματος ταξίδεψαν σε 131 σχολεία της Αθήνας και της επαρχίας. Επίσης παρουσιάστηκαν και σε μουσεία του εξωτερικού, συνεχίζοντας μία παράδοση αρκετών χρόνων, εφόσον το ενδιαφέρον των ξένων μουσείων για το εκπαιδευτικό υλικό του Τμήματος είναι πάντα ιδιαίτερα έντονο. Εφέτος συγκεκριμένα η ΜΣ “Αρχαία ελληνικά μουσικά όργανα” παραχωρήθηκε για ένα χρόνο στο Allard Pierson Museum του Amsterdam και στο Museum Het Valkhof του Nijmegen, συνοδεύοντας την έκθεση Myths and Music in Classical Antiquity. Η ΜΣ για τη ζωφόρο του Παρθενώνος ταξίδεψε πρώτα στο Βουκουρέστι και στη συνέχεια στο Βελιγράδι, ως τμήμα της έκθεσης για τον Παρθενώνα που οργανώνεται εκεί από το Ίδρυμα Ελληνικού Πολιτισμού.

Επίσης, μετά από αίτηση των μουσείων Metropolitan της Νέας Υόρκης, Ashmolean της Οξφόρδης και του Λούβρου στάλθηκε εκπαιδευτικό υλικό μεταφρασμένο στα αγγλικά προς τα αντίστοιχα τμήματα εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

Μία πολύ ευχάριστη όμως είδηση αποτέλεσε η εξασφάλιση, μέσω της Ένωσης Φίλων Ακροπόλεως, χορηγίας από το Ίδρυμα Μποδοσάκη, η οποία θα συμβάλει στην αναπαραγωγή δύο ΜΣ με θέμα τα “Αρχαία Ελληνικά Μουσικά Όργανα” καθώς και στο μετασχηματισμό της ΜΣ “Οι Ρυθμοί της αρχαίας κλασικής αρχιτεκτονικής” η συγκεκριμένη ΜΣ πρόκειται να αποκτήσει μία πιο εύχρηστη μορφή και να αναπαραχθεί σε 100 αντίγραφα που θα παραχω-

ρηθούν μόνιμα σε σχολεία της Ελλάδας καθώς και σε παιδικές βιβλιοθήκες.

Από την αρχή σχεδιάστηκε και η ΜΣ με θέμα το “Ιερό της Ακροπόλεως”. Η νέα της μορφή βοήθησε να γίνει πιο λειτουργική ως προς τη μεταφορά και το δανεισμό της από τους εκπαιδευτικούς και ως προς τη χρησιμοποίησή της στην τάξη. Ο σχεδιασμός της πραγματοποιήθηκε από τον αρχιτέκτονα Π. Χραμπάνη. Στα πλαίσια αυτής της ανανέωσης του δανειστικού υλικού εντάσσεται και η προσπάθεια βελτίωσης της ΜΣ “Αρχαία Ελληνική Ενδυμασία”. Στόχος είναι να μικρύνει το μέγεθος της και να εμπλουτιστεί το περιεχόμενό της. Σχετικά με τα εκπαιδευτικά έντυπα του Τμήματος, πρέπει να σημειωθεί ότι υπήρξε μεγάλο ενδιαφέρον από την επαρχία. Στην Αλεξανδρούπολη πραγματοποιήθηκε σεμινάριο με θέμα “Εκπαιδευτικά Προγράμματα Μουσείων: Εφορεία της Ακροπόλεως, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης” από το παράρτημα Αλεξανδρούπολης της Ελληνικής Επιτροπής Προσχολικής Αγωγής. Λόγω της άρτιας οργάνωσης του σεμιναρίου και της συστηματικής κινητοποίησης συμμετείχαν σε αυτό 230 εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων, στους οποίους έγιναν γνωστές οι δραστηριότητες του Τμήματος. Μετά από το σεμινάριο πραγματοποιήθηκε μία μεγάλη αποστολή εκπαιδευτικού υλικού –27 πλήρεις φάκελλοι– σε σχολεία και βιβλιοθήκες της περιοχής. Παράλληλα πλήρεις φάκελλοι με εκπαιδευτικά έντυπα στάλθηκαν στο τμήμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Ηρακλείου Κρήτης, στα δημοτικά σχολεία Αντίκυρας, Ταξιάρχη Χαλκιδικής, Πόρου Τροιζηνίας, Λειβαδιάς, καθώς και στο Ευρωπαϊκό σχολείο των

Φυλλάδια εκπαιδευτικών και μαθητών με τίτλο “Πάμε στην Ακρόπολη”.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Βρυξελλών, αλλά και όπου αλλού παρουσιάστηκε ανάλογο ενδιαφέρον.

Όσον αφορά τις νέες εκδόσεις του Τμήματος, την άνοιξη του 1999 τυπώθηκαν δύο φυλλάδια με τίτλο “Πάμε στην Ακρόπολη;” Το ένα από αυτά απευθύνεται στους εκπαιδευτικούς κι αποτελεί μία γενική προσέγγιση στην τοπογραφία της Ακροπόλεως και των μνημείων της, βασισμένο στα προπλάσματα και τα σχέδια που είναι σε έκθεση στο ΚεΜΑ. Το άλλο τεύχος έχει τη μορφή πολύπτυχου και απευθύνεται στο μαθητή, ως ένα οδοιπορικό για την επίσκεψή του στην Ακρόπολη. Τον Δεκέμβριο του 1999 ολοκληρώθηκε και η αγγλική μετάφραση των δύο εντύπων. Μία δεύτερη έκδοση του Τμήματος, η οποία τυπώθηκε με έξοδα της ΕΦΑ, έχει ως θέμα τον αρχαίο Περίπατο της Ακροπόλεως. Αναλυτική παρουσίαση της γίνεται στις “Εκδόσεις της ΕΦΑ”, στη σελίδα 30.

Η συνεργασία όμως του Τμήματος με τους εκπαιδευτικούς δεν στηρίζεται μόνο στο δανειστικό υλικό που τους παρέχεται δωρεάν, αλλά και στα σεμινάρια που διεξάγονται είτε στο Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως, είτε σε άλλους χώρους. Ειδικότερα φέτος πραγματοποιήθηκαν σεμινάρια στο Παιδαγωγικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Αθηνών, στο βιβλιοπωλείο “Πρωτοπορία” σε συνεργασία με άλλους αντίστοιχους φορείς και στην Αλεξανδρούπολη, όπως προαναφέρθηκε. Επίσης στα πλαίσια του Προγράμματος “Μελίνα - Εκπαίδευση και Πολιτισμός” έγινε μία σειρά από σεμινάρια σε αρχαιολόγους όλων των Εφορειών των Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων καθώς και σε διευθυντές, σχολικούς συμβούλους και εκπαιδευτικούς από 80 σχολεία όλης της χώρας. Τα σεμινάρια σχετικά με την Ακρόπολη στο μεγαλύτερο μέρος τους πραγματοποιήθηκαν από την Υπεύθυνη των Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων της Εφορείας Ακρο-

πόλεως κα Κ. Χατζηασλάνη, αλλά κι από τις αρχαιολόγους Ε. Καϊμάρα και Α. Λεοντή.

Στις δραστηριότητες του Τμήματος κατά το 1999 συγκαταλέγεται και η σύνταξη ενός καταλόγου με τα πλήρη στοιχεία όλων των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν τα τελευταία δέκα χρόνια στα εκπαιδευτικά προγράμματα, δανείστηκαν τις μουσειοσκευές και το εκπαιδευτικό υλικό του Τμήματος και παρακολούθησαν τις ημερίδες που διοργανώθηκαν. Ο κατάλογος αυτός που στο μεγαλύτερο του ποσοστό έγινε με χρήματα της ΕΦΑ, βασίστηκε στην ύπαρξη μιας προηγούμενης και πολύ μικρότερης λίστας με εκπαιδευτικούς, που όμως αναμορφώθηκε και συμπληρώθηκε εκ νέου με πολύ περισσότερα στοιχεία.

Ο σχεδιασμός της νέας καρτέλλας Η/Υ για τα στοιχεία των εκπαιδευτικών έγινε από την αρχαιολόγο Μ. Γαρέζου, την οποία και ευχαριστούμε πολύ. Η καταχώρηση των στοιχείων και η παρακολούθηση του καταλόγου έγινε από την αρχαιολόγο Α. Λεοντή. Περιλαμβάνει 1.025 εκπαιδευτικούς και 900 σχολεία. Η δημιουργία του θεωρείται πολύ σημαντική, γιατί για πρώτη φορά υπάρχουν συγκεντρωμένα τόσα στοιχεία εκπαιδευτικών και σχολείων που έχουν έρθει σε επαφή με έναν συγκεκριμένο αρχαιολογικό χώρο, την Ακρόπολη.

Η επεξεργασία αυτών των δεδομένων είναι το επόμενο βήμα που αναμένεται να πραγματοποιηθεί και που θα είναι πολύ χρήσιμη όσον αφορά στα στοιχεία που θα προκύψουν. Μπορεί να δείξει απλά στατιστικά στοιχεία, όπως ποια είναι τα σχολεία που παρακολούθησαν εκπαιδευτικά προγράμματα στην Ακρόπολη κατά το 1999 αλλά και πιο σύνθετα, όπως πόσα απ' αυτά προέρχονταν από την επαρχία, πόσα και ποια είναι τα ιδιωτικά, τα δημόσια ή τα ξένα, ποια απ' αυτά είναι σχολεία ειδικών αναγκών αλλά και ποια έχουν έρθει σε επαφή με τις δραστηριότητες του Τμήματος για μία ή για περισσότερες φορές. Η αξιολόγηση που θα προέλθει από την επεξεργασία των στοιχείων αυτών από ειδικούς μπορεί να προσφέρει μία πιο ολοκληρωμένη εικόνα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και να συμβάλει στη βελτίωσή τους.

Εκπαιδευτικό πρόγραμμα στην Ακρόπολη.

Ο LUIGI BESCHI ΚΑΙ Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ

Το παρακάτω κείμενο εκφωνήθηκε από τον κ. Αλέξανδρο Μάντη, Αρχαιολόγο της Α' Εφορείας Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων, κατά την εκδήλωση προς τιμή του καθ. κ. Luigi Beschi (31/3/1999)

υρίες και κύριοι, αγαπητοί συνάδελφοι και φίλοι,

Μου περιποιεί ιδιαίτερη τιμή το γεγονός ότι η πρότασή μου για τη διοργάνωση μιας εκδήλωσης προς τιμήν του καθηγητή κ. L. Beschi έγινε ασμένως αποδεκτή, τόσο από τη Διεύθυνση της Εφορείας Ακροπόλεως όσο και από το Διοικητικό Συμβούλιο της Ένωσης των Φίλων Ακροπόλεως. Είναι ιδιαίτερα τιμητικό για μένα ότι μου ανατέθηκε να παρουσιάσω το σχετικό με την Ακρόπολη επιστημονικό έργο του L. Beschi.

Άθελά μου, λοιπόν, διέτρεξε η μνήμη μου 25 ολόκληρα χρόνια για να ξαναθυμηθώ ότι στενογραφώντας τις πανεπιστημιακές παραδόσεις του καθηγητή Γ. Δεσπίνη για τα αττικά αναθηματικά ανάγλυφα, μου είχαν κάμει ιδιαίτερη εντύπωση οι αναφορές του στις “συνδυαστικές ικανότητες” και στο “αστυνομικό δαιμόνιο του Ιταλού αρχαιολόγου L. Beschi”. Τον τιμώμενο τον αντίκρισα για πρώτη φορά, με το δέος του τριτοετούς φοιτητή, το 1973 σε διάλεξή του για τη Στοά των Ειδώλων της αρχαίας Αγοράς της Θεσσαλονίκης στο σπουδαστήριο της κλασικής αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής.

Όταν δέκα χρόνια αργότερα κλήθηκα, από την τότε Έφορο κα Ε. Τουλούπα, να υπηρετήσω στην Ακρόπολη, μου δόθηκε η ευκαιρία να γνωρίσω βαθύτερα το σχετικό με την Ακρόπολη επιστημονικό του έργο. Ένα χρόνο πριν είχε προηγηθεί μια ακόμα μελέτη του L. Beschi, στα “Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών”, η τελευταία πράξη της γοητευτικής ιστορίας της αποκατάστασης του μνημείου του Τηλεμάχου. Δεν ξέρω αν η προδιάθεσή μου γι’ αυτό το μνημείο με ώθησε σιγά-σιγά στον τόπο του δράματος, στο Ασκληπιείο της νότιας κλιτύς ή αν η εμπλοκή μου με το Ασκληπιείο με προδιέθεσε για το συγκεκριμένο μνημείο. Εκείνο όμως για το οποίο είμαι απόλυτα σίγουρος είναι ότι παρά τις όποιες επιστημονικές μου περιπλανήσεις στα χρόνια που μεσολάβησαν, η ιστορία της αποκατάστασης αυτού του μνημείου με είχε επηρεάσει σε τέτοιο βαθμό, που για πολλά χρόνια μνημείο και

ερευνητής ήταν ταυτόσημες έννοιες. Θα ακολουθήσει για το μνημείο διεξοδικότερος λόγος.

Μέσα από μια πλούσια συνολικά εργογραφία, που υπερβαίνει ίσως τις δύο εκατοντάδες, ορισμένες από τις πλέον αξιόλογες μελέτες του L. Beschi, αναφέρονται σε μνημεία της Ακρόπολης και της νότιας κλιτύς. Η ενασχόληση του τιμώμενου με αυτά τα θέματα, εγκαινιάζεται το 1956 με την δημοσίευση στο περιοδικό *Arte Veneta* του άρθρου “Un disegno veneto dell’ Acropoli Ateniese nel 1670” (ένα ενετικό σχέδιο της Ακρόπολης των Αθηνών του έτους 1670). Το άρθρο, με αφορμή την παρουσίαση μιας άγνωστης άποψης (*veduta*) του “castello di Atene”, που εντοπίστηκε στο Museo Civico του Bassano di Grappa (Vicenza), και που είναι η καλύτερη από τα τρία αντίγραφα που σώζονται, αν όχι το πρωτότυπο, περιλαμβάνει συζήτηση για τα σχέδια της Ακρόπολης του 17ου αιώνα, και υπομνηματίστηκε συχνά σε σχετικές εργασίες.

Το 1968, το περιοδικό της Ιταλικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Αθήνα (*Annuario della Scuola Archeologica di Atene*) φιλοξενεί δύο εκτενείς και θεμελιακές μελέτες του, που αναφέρονται σε τοπογραφικά ζητήματα της νότιας και δυτικής πλευράς της Ακρόπολης. Η μία αναφέρεται στο μνημείο του Τηλεμάχου (“Il monumento di Telemachos, fondatore dell’ Asklepieion Ateniese”), στο οποίο θα επανέλθουμε σε λίγο και η άλλη με τίτλο “Contributi di Topografia Ateniese” περιλαμβάνει ενδιαφέρουσες και καίριες παρατηρήσεις για τα ιερά που βρίσκονταν δυτικά του Ασκληπιείου (Θέμιδος, Αφροδίτης, Ίσιδος), για τα ιερά της Αφροδίτης Πανδήμου, της Γης Κουροτρόφου, της Δήμητρας Χλόης και για το Ηρώο του Αιγέα. Στο ίδιο άρθρο γίνονται σχόλια και παρατηρήσεις για τους ιππείς του Λύκιου, για το ξόανο της Αθηνάς Νίκης και τη λατρεία των Χαρίτων στην Ακρόπολη. Οι εργασίες αυτές, που συνδυάζουν βαθιά γνώση των γραπτών πηγών και του αρχαιολογικού υλικού καθιερώνουν τον L. Beschi ως ερευνητή των μνημείων και της τοπογραφίας της Ακρόπολης στο διεθνές επιστημονικό στερέωμα.

Ο LUIGI BESCHI ΚΑΙ Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ

Το 1969, το ίδιο περιοδικό φιλοξενεί μια επίσης θεμελιακή μελέτη του “*Rilievi votivi attici ricomposti*”, που περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τη συμπλήρωση του περιφρυσμένου αναγλύφου του αμαξά στο Εθνικό Μουσείο (Εθν. Μ. 1341 + Ε. Μ. 8754) με ένα θραύσμα από το Μουσείο της Ακροπόλεως (Μ. Ακρ. 7988), τη συσχέτιση θραύσματος του Εθνικού Μουσείου (Εθν. Μ. 1358) με θραύσμα του Μουσείου Ακροπόλεως (Μ. Ακρ. 2966), την αποκατάσταση ενός αναθηματικού αναγλύφου στον Ασκληπιό από δύο θραύσματα του Εθνικού Μουσείου και ένα θραύσμα του Μουσείου Ακροπόλεως (Εθν. Μ. 2501 + Μ. Ακρ. 2584 + Εθν. Μ. 2935) και τη διαπραγμάτευση του αναγλύφου με την τριήρη Πάραλο. Οι μελέτες αυτές ξεκινούν από την εξαντλητική αναδίφηση της βιβλιογραφίας, με όσες δυσκολίες συνεπάγεται αυτού του είδους η έρευνα, και επιβεβαιώνονται με αυτοψίες του υλικού στις αποθήκες των Μουσείων.

Ο κύκλος των ενασχολήσεών του με τα ασκληπιακά αναθήματα κλείνει την ίδια χρονιά με ένα ακόμα άρθρο στο περιοδικό *Archeologia Classica* με τίτλο “*Una base triangolare dell’ Asklepieion di Atene*”, από το οποίο κερδίσαμε τη σχεδιαστική αποκατάσταση ενός μνημείου από ένα θραύσμα του Μουσείου της Ακροπόλεως (Μ. Ακρ. 132885) και δύο θραύσματα του Εθνικού Μουσείου (Εθν. Μ. 2455, 2475).

Το 1982, τα “*Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών*” φιλοξενούν άρθρα του σε δύο τεύχη τους. Με το πρώτο επανέρχεται στο αμφίγλυφο του Τηλεμάχου¹, ενώ το δεύτερο με τίτλο “*Acropoli di Atene 1835*” περιγράφει και δια φωτίζει τις συνθήκες αλλά και τους ρόλους που διαδραμάτισαν συγκεκριμένα επώνυμα πρόσωπα στην Ακρόπολη εκείνη τη χρονιά.

Ο L. Beschi δύο φορές μέχρι τώρα καταπιάστηκε με ζητήματα του γλυπτού διάκοσμου του Παρθενώνος. Η νέα πρόταση ερμηνείας της ζωφόρου του Παρθενώνος που ανακοινώθηκε το 1985², όχι μόνο προκά-

λεσε ιδιαίτερη αίσθηση, αλλά αποτέλεσε σταθμό στη σχετική συζήτηση για τα ερμηνευτικά προβλήματα της ζωφόρου. Πιο πρόσφατη όμως είναι η έρευνά του για την απόδοση της περιφρυσμένης κεφαλής Weber-Laborde του Λούβρου στη μορφή της Ίριδας του δυτικού αετώματος του Παρθενώνος³. Προσωπικά νοιώθω υποχρέωση απέναντί του, όχι μόνο γιατί μου εμπιστεύθηκε από νωρίς τις απόψεις του γι’ αυτή την κεφαλή αλλά και γιατί με προσκάλεσε να παρουσιάσω στον ίδιο τόμο του περιοδικού (*Rendiconti Accademia dei Lincei*) δύο νέα σπαράγματα από τις αποθήκες του Μουσείου της Ακροπόλεως, που είχα καταφέρει παλαιότερα να προσαρμόσω στο εκμαγείο της μορφής.

Αξιομνημόνευτα είναι, τέλος, η ανάλυση των αθηναϊκών σχεδίων του Κυριακού του Αγκωνίτη⁴, στα πρακτικά διεθνούς συνεδρίου και τα σχόλια στα Αττικά του Πausανία, για την Ακρόπολη και τη νότια πλευρά, που επιμελήθηκε με τον Domenico Musti⁵.

Αναφορές σε επιμέρους μνημεία και προβλήματα της Ακρόπολης και της νότιας πλευράς, γίνονται στη μελέτη, “*Due statuette votive*” στον τόμο Marco Mantona Benavides (1984), αλλά και στα Πρακτικά του XII Διεθνούς Συνεδρίου Κλασικής Αρχαιολογίας στην Αθήνα (1988), όπου εξετάζονται δύο αγαλμάτια Αθηνάς, ένα στην Padova και ένα στη Φλωρεντία, τα οποία ερμηνεύονται ως απεικονίσεις της Αθηνάς Εργάνης και στη μελέτη “*Spigolature dall’ Attica*”, στον τιμητικό τόμο για τον καθηγητή E. Berger (1988), όπου συζητείται το θραύσμα του Εθνικού Μουσείου 2202, που προέρχεται από τη νότια κλιτύ της Ακρόπολης, [σε σχέση με το αναφερόμενο από τον J. B. Babin (1669) άγαλμα της “Παναγίας” από τη βόρεια πλευρά του Αρείου Πάγου].

3 “*La testa Laborde nel suo contesto partenonico: una proposta*”, *RendAccLincei*, Ser. IX, vol. VI, fasc. 3 (1995), 491-512.

4 “*I disegni ateniesi di Ciriaco: analisi di una tradizione*” στον τόμο: Ciriaco d’ Ancona e la cultura antiquaria dell’ Umanesimo. *Atti del convegno internazionale* 83-94, εικ. 1-8.

5 Pausania, *Guida della Grecia, Libro I, L’ Attica*, a cura di D. Musti e L. Beschi (1982).

1 “*Il rilievo di Telemachos ricompletato*”.

2 *RendAccLincei* vol. 39, fasc. 5-6 (1984), 1-2, tav. I- VIII. H. Kyrieleis (επιμ.), *Archaische und klassische griechische Plastik. Akten des internationalen Kolloquiums vom 22.-25. April in Athen II* (1986), 199-224.

Ο LUIGI BESCHI ΚΑΙ Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ

ΤΟ ΑΜΦΙΓΛΥΦΟ ΤΟΥ ΤΗΛΕΜΑΧΟΥ

Ιδιαίτερη θέση ανάμεσα στις μελέτες του L. Beschi, που αναφέρονται στην αποκατάσταση των πλαστικών αναθημάτων του αθηναϊκού Ασκληπείου, αποκτά το αμφίγλυφο του Τηλεμάχου. Η ιστορία της ανασύνθεσης αυτού του μνημείου αποτελεί ένα από τα πιο γοητευτικά κεφάλαια της κλασικής αρχαιολογίας. Σπαράγματα του αμφιγλύφου, που είχαν βρεθεί παλαιότερα, αλλά και κατά τις ανασκαφές του περασμένου αιώνα (1876-1877) στο χώρο του Ασκληπείου, και είχαν διασπαρεί σε διάφορα Μουσεία, άρχισαν να γίνονται γνωστά στην έρευνα στις αρχές του αιώνα μας. Στην οξυδέρκεια του αυστριακού αρχαιολόγου O. Walter, οφείλουμε τη συσχέτιση ορισμένων εξ' αυτών. Τα δύο πρώτα θραύσματα, ένα του Μουσείου Ακροπόλεως (2530) και ένα του Εθνικού Μουσείου (2477) που συγκολλήθηκαν από τον O. Walter, είχαν ήδη σχετισθεί με τη λατρεία του Ασκληπιού εξαιτίας και της προέλευσής τους και των εικονογραφικών στοιχείων των παραστάσεων τους. Αργότερα ένα τρίτο θραύσμα, από τη λαφυραγωγία του Ελγίνου, ταυτίστηκε στις αποθήκες του Βρετανικού Μουσείου (1920, 6-161) και συγκολλήθηκε στα προηγούμενα (Μ. Ακρ. 2530 + Εθν. Μ. 2477) πάλι από τον O. Walter, ο οποίος, τέλος, συσχέτισε και το μικρό θραύσμα με το άκρο δεξί πόδι στο κάτω μέρος του αμφιγλύφου (εικ. 1). Η αποκατάσταση, από την οποία κερδίσαμε το αρχικό ύψος του αμφιγλύφου (58 εκ.), συμπλήρωσε αρκετά στοιχεία των παραστάσεων στις δύο όψεις. Στις μορφές της Α όψης η έρευνα είχε αναγνωρίσει από την αρχή την Υγεία και τον Ασκληπιό, με αφορμή κυρίως τα τρία ιατρικά εργαλεία, την σικύα, την ταινία και την τανάλια, που κρέμονται αναρτημένα πίσω, ψηλά στον κάμπο του αναγλύφου, ανάμεσα στις δύο μορφές. Αυτά μαζί με την παραστάδα με το επίκρανο, πίσω από τη μορφή της Υγείας, είχαν θεωρηθεί ως υποδήλωση του ναού. Ο Ασκληπιός, από τον οποίο σώζεται μόνο το κεφάλι του και το άκρο δεξί πόδι του εικονίζεται όρθιος και στραμμένος προς τα αριστερά, ενώ η μορφή της Υγείας είναι καθιστή πάνω σε μια τράπεζα, κάτω από

την οποία εικονίζεται ένας μολοσσός. Αμέσως παρακάτω εικονίζονται τέσσερις μορφές σε πολύ μικρή κλίμακα, ανάγλυφες παραστάσεις του βάθρου, πάνω στο οποίο στηρίζεται η ιερή τράπεζα. Στην Β όψη είχαν αναγνωρίσει την πρόσοψη ενός ναού εν παραστάσι με κλειστή πόρτα, που τον συσχέτισαν πάλι με τον Ασκληπιό εξαιτίας των φιδιών που κοσμούν το τύμπανο του αετώματος και του πετεινού που εικονίζεται ως πλαϊνό ακρωτήριο στο αριστερό επαέτιο γείσο. Στη γυμνή νεανική μορφή, δεξιά από την παραστάδα της πόρτας αναγνωρίστηκε από τον O. Walter ένας λατρευτής ή Ασκληπιάδης. Ολόκληρη η πρόσοψη του ναού διαπιστώθηκε ότι στηρίζεται σε μια ζωφόρο με μορφές, που οδηγούν ζώα για θυσία

Εν τω μεταξύ, κατά τις ανασκαφές στο χώρο του ιερού, είχαν βρεθεί και σπαράγματα ενός ιδιόμορφου πεσσού, ως προς τον αρχιτεκτονικό τύπο και την εικονογραφία του, που διακοσμούσαν με ανάγλυφα στις τέσσερις πλευρές του. Ότι ο πεσσός αυτός θα μπορούσε να στηρίζει ένα αμφίγλυφο, είχε ήδη υποτεθεί από τον Σβορώνο, όπως προκύπτει από τη σχεδιαστική αναπαράσταση που δημοσίευσε, αλλά είχε αμφισβητηθεί ο συσχετισμός του ανάγλυφου πεσσού με το αμφίγλυφο που σχολιάσαμε παραπάνω.

Ύστερα από αρκετά χρόνια, ο L. Beschi επανεξετάζοντας ένα θραύσμα παρόμοιου αττικού αμφιγλύφου στο Museo Civico της Padova (εικ. 2α-β) έδωσε καινούργιες διαστάσεις στην αποκατάσταση και την ερμηνεία του μνημείου.

Στην Α όψη του θραύσματος της Padova, που προέρχεται από την επάνω δεξιά γωνία ενός παρόμοιου αμφιγλύφου, με την ίδια, όπως και το προηγούμενο αρχιτεκτονική πλαισίωση, εικονίζεται όρθιος ο Ασκληπιός, ακουμπώντας στην παραστάδα που πλαισιώνει το ανάγλυφο από δεξιά, στηριγμένος στο ραβδί του και μισοστραμμένος προς τα αριστερά. Η λαβή της τανάλιας που εικονίζεται πάνω αριστερά στο σημείο της θραύσης, δεν αφήνει αμφιβολίες για την επανάληψη των ίδιων παραστάσεων. Η αναλογία όμως αυτή επιβεβαιώνεται από την Β όψη του θραύσματος, όπου εκτός από το στοιχείο της πρόσοψης, υπάρχουν και άλλα ενδιαφέροντα εικονογραφικά στοιχεία: Αριστερά από

Ο LUIGI BESCHI ΚΑΙ Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ

την πρόσωση της πόρτας και ψηλότερα από το μέσον του ύψους της, εικονίζεται η επάνω ταινιωτή απόληξη ενός περιβόλου, πίσω από τον οποίο διακρίνεται ένα δένδρο, πάνω στο οποίο κάθεται ένας πελαργός.

Μέχρι εδώ ήταν φανερό, λοιπόν, ότι το θραύσμα της Padova προερχόταν από ένα δεύτερο παρόμοιο αμφίγλυφο, αντίγραφο του προηγούμενου, όπως άλλωστε είχε υποτεθεί και παλαιότερα. Ο L. Beschi, τώρα προχωρεί και στην ερμηνεία των λεπτομερειών. Στον πελαργό είδε εύστοχα το λαλούν σύμβολο του πελαργικού τείχους, από το οποίο στο θραύσμα μας σώζεται μόνο η επάνω απόληξή του. Πρόκειται ασφαλώς για το τμήμα του πελαργικού στη νότια κλιτύ της Ακρόπολης, που οριοθετούσε από τα νότια το ιερό του Ασκληπιού και μας είναι φιλολογικά και αρχαιολογικά γνωστό. Η ταύτιση του πελαργικού έθεσε τις σωστές προϋποθέσεις για την ερμηνεία της αρχιτεκτονικής πρόσωσης δεξιά. Όπως σωστά συμπέρανε ο L. Beschi πρόκειται για το “ξύλοπύλιο” που αναφέρουν οι επιγραφές, το ξύλινο δηλαδή πρόπυλο του Ασκληπιείου, που ήταν ενσωματωμένο στον περιβόλο του ιερού.

Η σημαντικότερη όμως προσφορά του L. Beschi στην αποκατάσταση αυτών των θραυσμάτων, ήταν η συσχέτιση των δύο αμφιγλύφων με τους δύο αποσπασματικά σωζόμενους ανάγλυφους πεσσούς, θραύσματα των οποίων φυλάσσονται σήμερα στις αποθήκες του Επιγραφικού Μουσείου, (Ε. Μ. 2490, 2491). Στους πεσσούς εικονίζονται ηρωϊκές σκηνές και θεϊκές μορφές. Στον έναν από αυτούς, κατάφερε να συγκολλήσει ένα ενεπίγραφο θραύσμα, που σώζει την αρχή μιας επιγραφής και ψηλότερα κλαδί ελιάς, ένα φύλλο του οποίου οριοθετεί από κάτω την ανάγλυφη παράσταση του πεσσού. Η συγκόλληση αυτή στάθηκε το κλειδί για την πλήρη ερμηνεία του μνημείου. Η επιγραφή, στην οποία αποδίδονται και άλλα κομμάτια, αναφέρει το χρονικό της ίδρυσης του Αθηναϊκού Ασκληπιείου με τη μεταφορά της λατρείας του θεού από την Επίδαυρο στην Αθήνα από τον Τηλέμαχο τον Αχαρνέα, μεταφορά που χρονολογείται από το όνομα του άρχοντα στα 420/19 π.Χ. Προηγήθηκε η εγκατάσταση της λατρείας του θεού στον Πειραιά (στην Ζέα)

και εκείθεν (“ΖΕΟΘΕΝ”) μεταφέρθηκε στην Αθήνα. Πρόκειται δηλαδή για μια από τις εξαιρετικά σπάνιες περιπτώσεις, όπου το χρονικό της ίδρυσης ενός ιερού από ένα ιστορικό πρόσωπο, περιγράφεται στο κείμενο και εικονογραφείται στην παράσταση. Είναι, νομίζω, μια από τις οριακές στιγμές της έρευνας, όπου ο μόχθος του ειδικού ανταμείβεται με την ικανοποίηση της επιστημονικής κατάρτησης. Το ανώνυμο πριν αναθηματικό αμφίγλυφο από το Ασκληπιείο, μετατράπηκε σε ένα ιστορικό τεκμήριο, το οποίο διαφώτισε την ίδρυση του αθηναϊκού Ασκληπιείου.

Το ζωνρό ενδιαφέρον που προκάλεσε αυτή η ανακάλυψη προμήνυε τη συνέχεια της ιστορίας. Τρία χρόνια μετά τη δημοσίευση του L. Beschi, το 1971, το Βρετανικό Μουσείο αποκτούσε από το εμπόριο των Αρχαιοτήτων ένα σπάρραγμα αμφιγλύφου, το οποίο επαναλάμβανε σε γενικές γραμμές γνωστές λεπτομέρειες της σύνθεσης και εύκολα κατατάχθηκε στο αντίγραφο του μνημείου. Το θραύσμα όμως έδωσε τεχνικές λεπτομέρειες, που συνηγορούσαν ότι το αμφίγλυφο ήταν φαρδύτερο από όσο είχε αρχικά υποτεθεί.

Η τελική επιβεβαίωση αυτής της υπόθεσης ήλθε και πάλι από την Ιταλία. Η διεσδυτική ματιά του L. Beschi, ανέσυρε για μια ακόμα φορά από την ανωνυμία ένα άλλο σπάρραγμα αμφιγλύφου στο Museo Maffeiiano της Verona (εικ. 3α-β). Το κομμάτι, του οποίου η ποιότητα της εργασίας παρέπεμπε στον πρωτότυπο πίνακα, βρήκε αμέσως τη θέση του στη σύνθεση.

Ο γενειοφόρος άνδρας με υψωμένο το δεξί χέρι του στη χειρονομία του σεβίζοντος και σε σαφώς μικρότερη κλίμακα από το θεϊκό ζευγάρι, ευθυγραμμίζεται απόλυτα στη σύνθεση της μίας όψης με βάση τον καταληπτήρα που επιστέφει τον περιβόλο πάνω στον οποίο προβάλλεται. Δεν είναι άλλος από τον ιδρυτή του ιερού, τον Τηλέμαχο από τις Αχαρνές.

Στην άλλη όψη, σε πρόστυπο ανάγλυφο, εικονίζεται χαμηλότερα η πλώρη ενός πλοίου και μπροστά της δύο κύματα, ενώ ψηλότερα ένας μολοσσός με περιλαίμιο, καθιστός προς τα δεξιά. Ακόμα ψηλότερα εικονίζεται ένας πεσσός που στηρίζει ένα ανάγλυφο με σκηνή εγκοίμησης, και τέλος η προτομή ενός αλόγου στραμμένου προς τα αριστερά.

Ο LUIGI BESCHI ΚΑΙ Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ

Με την προσθήκη του νέου θραύσματος, το “ξύλο-πύλιον” του αθηναϊκού ιερού δεν έχει πια κεντρική θεματική σημασία, όπως φαινόταν στην αρχική αποκατάσταση. Το πλοίο δηλώνει την έλευση του θεού δια θαλάσσης από την Επίδαυρο και πιθανόν υποδηλώνει το λιμάνι της Ζέας. Η εγκοίμηση, που εδώ δηλώνεται μικρογραφικά, αποτελεί θέμα ενός από τα πρωιμότερα αναθηματικά ανάγλυφα στο Ασκληπιείο του Πειραιά, η συσχέτιση με το οποίο ενισχύεται και από την παρουσία του σκύλου, ο οποίος αντιγράφει το μολοσσό που κάθεται κάτω από την τράπεζα της Υγείας.

Ο πυρήνας του συμβολισμού του νέου θραύσματος, που με τη μοντέρνα αίσθηση φαίνεται σουρεαλιστικός, αποκτά μια ενδεικτική αξία. Η απόδοση του τοπίου στη Β όψη, στοχεύει να αποδώσει δύο οριακά σημεία τοπογραφικής αναφοράς, που αντανακλούν το ιερό του Πειραιά δεξιά και των Αθηνών αριστερά. Έτσι γίνεται ακόμα πιο φανερή η επιθυμία του Τηλεμάχου να τονίσει εικονογραφικά το περιεχόμενο του γραπτού κειμένου, καταγράφοντας την πορεία εισαγωγής της λατρείας του Ασκληπιού, αρχικά στον Πειραιά, και στη συνέχεια την ίδρυση του “καλού τεμένους” κοντά στα νότια τείχη της αθηναϊκής Ακρόπολης. Ταυτόχρονα θέλησε να διατράνώσει με αυτό το αναμνηστικό της ίδρυσης του Ασκληπιείου ανάθημά του, τη δική του αποκλειστικότητα και προτεραιότητα στην ίδρυση του ιερού.

Θα παρατηρήσατε ήδη ότι κανένα από τα σπαράγματα αυτού του μνημείου δεν φυλάσσεται σε Μουσεία ή αποθήκες της χωρικής αρμοδιότητας της Εφορείας Ακροπόλεως και υπό αυτή την έννοια, πιστεύω, ότι η περίπτωση του αμφιγλύφου του Τηλεμάχου συνοψίζει με τον καλύτερο τρόπο την έκταση της διασποράς των αρχαίων της Ακρόπολης σε ολόκληρο τον κόσμο. Η ιδέα να συγκεντρωθούν στην Εφορεία Ακροπόλεως εκμαγεία των θραυσμάτων από το αμφίγλυφο του Τηλεμάχου, προκειμένου να επιχειρηθεί η ανασυγκρότηση του μνημείου, ήταν πράγματι ελκυστική. Η πρόταση της Εφορείας βρήκε θερμή ανταπόκριση από τις Διευθύνσεις του Εθνικού και του Επιγραφικού Μουσείου που μας εξασφάλισαν εκμαγεία από τα διαθέσιμα θραύσματα. Με βάση τα πρώτα αυτά εκμαγεία

και τη σχεδιαστική αναπαράσταση του μνημείου από τον L. Beschi (εικ. 4, 5), εκμαγείς του εργαστηρίου μας, με προεξάρχοντα τον κ. Δ. Κατσαρό επιχείρησαν να ανασυνθέσουν την μορφή του. Το εκμαγείο του θραύσματος της Padova αποκτήθηκε μετά από μακρά αλληλογραφία με το Μουσείο και τη γενναιοδωρή επιχορήγηση των φίλων ιατρών του Μουσείου Ιστορίας της Ιατρικής, ενώ το θραύσμα της Verona παραχωρήθηκε από τον ίδιο τον τιμώμενο.

Η προσπάθεια της αποκατάστασης αντιμετώπισε, όπως ήταν αναμενόμενο, τις δυσκολίες που προκαλούν οι αποκλίσεις που παρουσιάζουν μεταξύ τους τα σπαράγματα των δύο αμφιγλύφων, πρωτοτύπου και αντιγράφου. Στην πρώτη προσπάθεια, συνδυάσαμε τα θραύσματα και των δύο αμφιγλύφων, τα οποία διακρίνονται χρωματικά (εικ. 6α-β). Σε μια δεύτερη προσπάθεια, όταν θα έχουμε εκμαγείο και από το θραύσμα του Βρετανικού Μουσείου, θα προσπαθήσουμε να αποκαταστήσουμε και τα δύο αμφίγλυφα, αποκαθιστώντας παράλληλα και τους δύο πεσσούς στήριξής τους.

Αγαπητέ κ. L. Beschi σας καλούμε να κρίνετε με επιείκεια την πρώτη αυτή προσπάθεια μας, που μετατρέπει σε τρισδιάστατη πραγματικότητα το δικό σας επιστη-

μονικό μό-
χθο και να
την δεχθείτε
μαζί με την
αγάπη μας
ως ελάχιστο
φόρο τιμής
για τη δική
σας προ-
σφορά.

Εικ. 1.
Τμήμα από
το αμφίγλυφο
του Τηλεμάχου
με τα θραύσματα
Μ. Ακρ. 2530 +
Εθν. Μ. 2477 +
Βρετ. Μ. 1920,
6-161 +
Εθν. Μ. 2491.

Ο LUIGI BESCHI ΚΑΙ Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ

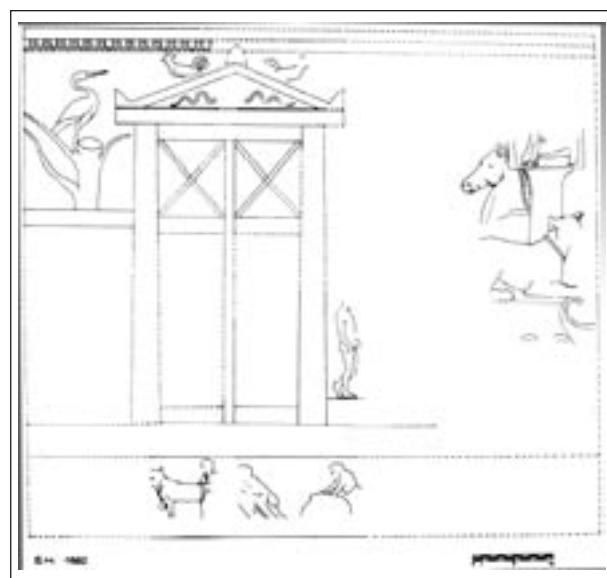
Εικ. 2α-β.
Padova, Museo Civico.
Θραύσμα του αμφιγλύφου
του Τηλεμάχου.

Εικ. 3α-β.
Verona, Museo Maffeiiano.
Θραύσμα του αμφιγλύφου
του Τηλεμάχου.

Εικ. 4.
Σχεδιαστική αποκατάσταση του αμφιγλύφου (Α όψη).

Εικ. 5. Σχεδιαστική αποκατάσταση του αμφιγλύφου (Β όψη).
L. Beschi, AAA, XL, 1982, 41 κέ., εικ. 8-9.

Ο LUIGI BESCHI ΚΑΙ Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ

Εικ. 6α-β.

Αποκατάσταση του αμφίγλυφου του Τηλεμάχου από εικαγεία των θρανμάτων του.

ANOEMION

Ενημερωτικό Δελτίο
της Ενώσεως Φιλων Ακροπόλεως

Εκδότης: *Έβη Τουλούπα*
Υπεύθυνοι έκδοσης: *Έβη Τουλούπα, Ειρήνη Καϊμάρα*
Καλλιτεχνική επιμέλεια, DTP: *AltSys*

© ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ
Μακρυγιάννη 2-4, 117 42 Αθήνα
Τηλ.: 9249333, fax: 9239023

ISSN: 1106-6628

Φωτογραφία εξωφύλλου:
Παρθενών, βόρεια πλευρά, κίονες 13 και 14,
μετόπες 24 και 25.
(Φωτ. Σωκράτης Μαυρομάτης)